

СОЦИЈАЛНАТА ЗАШТИТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА: КАКО ДО СИСТЕМ ПО МЕРКА НА СЕКОЈ ГРАЃАНИН

Проектот "Граѓаните во Собранието: Законодавни иницијативи за човекови права" е финансиран од Европската Унија

СОЦИЈАЛНАТА ЗАШТИТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА: КАКО ДО СИСТЕМ ПО МЕРКА НА СЕКОЈ ГРАЃАНИН

Документ за јавни политики

Издавач:

Фондација за демократија на Вестминстер

За издавачот:

Фондација за демократија Вестминстер
ул. Наум Наумовски - Борче 50/2-19
1000 Скопје
www.wfd.org

Автори:

Билјана Дуковска, Сашко Јованов и Рубин Аризанкоски

Лектура: Конгресен сервисен центар

Скопје, 2016 година

Овој документ е овозможен со финансиска поддршка на Европската Унија во рамки на проектот „Граѓаните во Собранието: Законодавни иницијативи за човекови права“ што го реализира Фондацијата за демократија на Вестминстер во соработка со Високата школа за новинарство и за односи јавноста. Наведените мислења на оваа публикација се мислења на авторите и не ги одразуваат секогаш мислењата на Европската Унија.

ПРЕДГОВОР

Овој документ за јавни политики е продуциран во рамките на проектот: „Граѓани во Собрание: Законодавни иницијативи за човекови права“, финансиран од Европската унија и кофинансиран од Фондацијата за демократија Вестминстер.

Преку проектот се поддржани 11 иницијативи за промени на закони што се однесуваат на човековите права во повеќе области: образование, здравствена заштита, социјална заштита, медиуми, судство, дискриминација итн. Иницијативите се реализираат од страна на 12 организации што се директно вклучени во процесот на донесување закони преку: (1) Едукација за истражувања и документи за јавни политики; (2) Јакнење на соработката меѓу медиумите и граѓанскиот сектор; и (3) Интензивирање на соработката со собранието и граѓанските организации.

Овој документ за јавни политики е резултат на обуките за применети истражувања и за креирање документи за јавни политики на кои присуствуваа претставници од дванаесетте организации што се вклучени во проектот, како и менторската поддршка што што беше обезбедена во период од јуни до октомври 2016 година. Обуките и менторската поддршка беа испорачани од Високата школа за новинарство и односи со јавност и од Фондацијата за демократија Вестминстер. Во текот на овој период, а како резултат на обуките и со поддршка на менторите, организациите креираа планови за истражување што ги спроведоа и врз основа на кои подготвија документи за јавни политики во кои јасно и издржано се идентификува проблемот, но се нудат и предлози за законски измени што би довеле до негово решавање.

Содржината на овој документ за јавни политики е во целосна одговорност на авторите и не ги одразува ставовите на Фондацијата за демократија Вестминстер и на Високата школа за новинарство и односи со јавност.

**СОЦИЈАЛНАТА ЗАШТИТА ВО
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА:
КАКО ДО СИСТЕМ ПО МЕРКА
НА СЕКОЈ ГРАЃАНИН**

Скопје, 2016 г.

СОДРЖИНА

АПСТРАКТ	7
1. ВОВЕД	9
2. ОПИС НА ПРОБЛЕМОТ.....	12
2.1 Бројките покажуваат дека Македонија тоне во сиромаштија	13
2.2 Развиена, но нефункционална нормативна рамка на социјалната заштита.....	19
2.3 Социјални услуги што не се функционални.....	21
2.4 Неадекватна социјална парична помош	25
2.5 Зголемување на висината на социјалната парична помош како прв чекор кон намалување на сиромаштијата	29
2.6 Корисниците на социјална помош се најмногу погодени од сиромаштијата	33
2.7 Невработеност како резултат на неинклузивен пазар на труд.....	44
2.8 Нееднаквоста во доход значи и нееднакви можности	47
3. АЛТЕРНАТИВНИ РЕШЕНИЈА	52
3.1 Измена на Законот за социјална заштита	52
3.2 Воведување адекватен минимален приход.....	54
3.3 Социјална поддршка.....	56
3.4 Инклузивен пазар на труд	56
3.5 Праведна даночна политика.....	57
4. ЗАКЛУЧОК.....	58
5. ПРЕПОРАКИ.....	61
БИБЛИОГРАФИЈА.....	63

АПСТРАКТ

Тема на разработка на овој документ за јавна политика се постојните предизвици во социјалната сфера, конкретно адекватноста и соодветноста на социјалната парична помош (СПП). Тој укажува на неадекватноста на СПП и дава предлози како таа да се направи соодветна, за да има влијание во превенцијата и во намалувањето на сиромаштијата.

Во документот се опфатени резултатите од истражувањето што имаше цел да покаже дали е потребно да се рedefинираат улогата и функцијата на СПП за да се намали сиромаштијата во Република Македонија. Преку истражувањето се утврди дека постои неусогласеност помеѓу висината на постојната социјална парична помош и линијата на сиромаштија, односно дека примателите на СПП и по искористување на правото сè уште живеат во сиромаштија. Идентификувано е и дека не само што постојниот формат на социјална парична помош не ги решава проблемите на примателите, туку ги држи заглавени на дното во општеството, придонесува за трансгенерациско пренесување на сиромаштијата и ја зголемува социјалната исклученост.

За надминување на постојната состојба, неопходно е дополнување на системот за социјална заштита со нови активности и мерки, со цел да се изврши негово приспособување за потребите на граѓаните. Документот нуди препораки за креаторите на политиките да ја воведат мерката адекватен минимален приход како безбедносна мрежа за граѓаните што живеат со приходи под линијата на сиромаштија или се во ризик од сиромаштија.

1. ВОВЕД

Околу половина милион граѓани на Република Македонија официјално живеат под прагот на сиромаштијата. Ова го покажуваат податоците од Државниот завод за статистика (ДЗС)¹ добиени во согласност со пресметките по ЛАЕКЕН индикаторите за сиромаштија². Според последниот извештај на Заводот за статистика од 2014 година³, за сиромашни се сметаат лица од самечко домаќинство што имаат помалку од 5.993 денари месечно или, погледнато кај четиричлените домаќинства (двајца возрасни и две деца помали од 14 години), сиромашни се оние што располагаат со помалку од 12.586 денари месечно. Овие податоци јасно прикажуваат дека во сиромашни не спаѓаат само примателите на социјалната парична помош, туку и семејствата на голем број пензионери и работници кои имаат минимални пензии и плати, а кои не ги исполнуваат условите за парична помош.

Во 2014 година, најсиромашните семејства, приматели на социјална парична помош, добиле само по 5.173 денари од државата, односно минимални 2.586 денари ако примале СПП подолго од три години⁴. За да биде апсурдот поголем, од Сојуз на синдикати на Македонија преку т.н. Синдикална минимална кошница⁵ пресметале дека едно четиричлено семејство треба да има најмалку 32.338 денари за да може да ги задоволи своите основни потреби.

1 ЛАЕКЕН индикатори за сиромаштијата во 2014 година, <http://www.stat.gov.mk/pdf/2015/4.1.15.100.pdf>

2 ЛАЕКЕН индикаторите се сет заеднички Европски статистички индикатори за сиромаштија и социјална исклученост, утврдени на Европскиот совет во декември 2001 година во Лаекен, предградието на Брисел, Белгија. Според нив, прагот на сиромаштија во Република Македонија се определува како 60% од медијалниот еквивалентен приход во земјата.

3 Последна година за која ДЗС има објавено извештај, <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie.aspx?id=115&rbr=1877>

4 Висина на СПП за 2014 година, http://www.mtsp.gov.mk/uslugi-ns_article-socijalna-paricna-pomosh.nsp

5 Вредност на Синдикална минимална кошница за декември 2014 година, <http://www.ssm.org.mk/mk/sindikalna-minimalna-koshnica-dekemvri-2014>

Ваквата неусогласеност помеѓу висината на социјалната парична помош и линијата на сиромаштија покажува дека луѓето што примаат СПП сепак живеат во сиромаштија. Тоа, пак, ги доведува во нехумана положба и не им дозволува да бидат активни граѓани во секаква смисла – економска, политичка и општествена. Дополнително, предвид треба да се земат долгорочната невработеност на пазарот на трудот, ниската минимална плата од 10.080 денари⁶ во нето-износ и тоа дека 71,1 процент од населението зема под просечната плата од 22.407 денари⁷. Оттука, бројот на луѓе што се потенцијално сиромашни претставува сериозен проблем и закана за општеството. Високиот процент на сиромашно население, пак, е показател на тоа дека социјалната заштита не ја врши својата улога за спречување и надминување на основните социјални ризици на кои е изложен граѓанинот во текот на животот, за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост и за јакнење на неговиот капацитет за сопствена заштита, и дека превенцијата, која е составен дел од социјалната заштита, исто така, не е функционална. Ако се остане во оваа ситуација, голема е веројатноста дека потенцијално сиромашните во догледно време ќе преминат во групата на сиромашни.

Целта на овој документ е да понуди аргументи за потребата од менување на сегашната дефинираност и поставеност на социјалната парична помош бидејќи таа не им помага навистина на сиромашните граѓани и не ги извлекува од сиромаштија. Со документот треба да им се приближат искуствата од терен до креаторите на политиката, да се пренесат сознанијата добиени за меѓународниот контекст и да се иницира промена на актуелните мерки предвидени во Законот за социјална заштита.

Методологијата на истражувањето наменета за овој документ вклучува анализа на секундарни документи и длабински интервјуа. Со секундарната анализа се направи компаративна споредба на домашната легислатива со европската регулатива и искуствата што може да се преземат од европските земји. Додека со длабинските интервјуа беа опфатени 14 семејства што живеат во

6 9.000 денари во нето-износ за одделите производство на текстил, производство на облека и производство на кожа и слични производи од кожа.

7 Заради споредливост на податоците земаме податок за просечната месечна исплатена нето-плата по вработен во декември 2014 г., <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie.aspx?id=40&rbr=1611>

сиромаштија – приматели и неприматели на СПП, од седум градови во Македонија (Скопје, Тетово, Куманово, Крива Паланка, Ресен, Прилеп и Берово). Беа интервјуирани семејства што живеат во централни градски подрачја, во приградски населби и во рурални средини, како и со различен број членови, семејна состојба и етничка припадност. Најголем дел од животните приказни во документот се однесуваат на припадници на ромската етничка заедница со оглед на тоа дека најголем процент од примателите на СПП и луѓето што живеат во апсолутна сиромаштија се Роми (88% од ромската популација живее под прагот на сиромаштија, околу 80% се невработени, а 41% имаат помеѓу 3 и 5 деца⁸). Потоа следуваат припадници на македонската, па на албанската етничка група. Преку длабинските интервјуа се добија одговори за тоа каков е квалитетот на животот на примателите на СПП од аспект на задоволување на основните потреби (домување, храна, хигиена, облека, здравствени услуги, мобилност, култура); дали постојната СПП им овозможува активно учество во општествениот живот (политичкиот, економскиот и социјалниот) и во што се разликува животот во сиромаштија помеѓу примателите и оние што не примаат СПП. Беше направен и обид да се интервјуираат и засегнатите страни со оваа јавна политика, Министерствата за труд и социјална политика, Министерството за финансии и четирите најголеми политички партии (ВМРО-ДПМНЕ, СДСМ, ДУИ и ДПА), но интервју се реализираше само со претставници на МТСП и СДСМ.

Овој документ има карактер на применета политика и нуди практични решенија за подобрување на квалитетот на живот на луѓето што живеат во сиромаштија. Во продолжение на документот детално е опишан проблемот, објаснети се можните алтернативни решенија за јавната политика и понудени се препораки како да се промени постојната политика во социјалната сфера.

8 Стратегија за интензивирање на социјалната инклузија на Ромите во системот на социјална заштита во Република Македонија за периодот 2012–2014 г., МТСП.

2. ОПИС НА ПРОБЛЕМОТ

Македонија по устав е социјална држава и прави напори тоа да го спроведе во практиката. Справувањето со трите клучни егзистенцијални параметри — невработеноста, нееднаквоста и сиромаштијата е тежок процес со кој државата неуморно се бори, но резултатите не се добри.

„Околу 65% од нашите граѓани не можат да се соочат со непредвидени трошоци. Она што го добиваат како приход им обезбедува единствено тековно преживување, но не и справување со ризик од типот на здравствени ризици или какви било други. Исто така, што е доста симптоматично, околу 55% во Македонија се лица што не можат да си дозволат оброк со месо или слични протеини барем двапати неделно“
— Маја Геровска-Митев, универзитетски професор⁹.

Македонија својата независност ја стекна во 1991 година, по распадот на СФРЈ и наследува воспоставени државни системи, на чија реформа работи во следните години. Како независна држава, Република Македонија има традиција на земја со висока стапка на невработеност¹⁰, неповолна економска состојба и слабо развиена инфраструктура. Процесот на транзиција од затворена и централно планирана економија кон отворен и функционален пазарен систем е периодот во кој се зголемуваат споменатите параметри. Сиромаштијата нагло расте во периодите 2001-2002 и 2008-2009, а во последните години бележи минимален пад. Првиод период може да се поврзе со воениот конфликт кој се случува во Македонија, а вториод период со светската економска криза која од 2007 година. Важно е да се нагласи дека во периодот 2002-2006

⁹ Пола Македонија во ризик од сиромаштија,

<http://www.telma.com.mk/vesti/pola-makedonija-vo-rizik-od-siromashtija>

¹⁰ Својата независност Македонија ја започнува со стапка на невработеност од 20%.

година на власт е социјалдемократска партија¹¹, а во периодите пред и потоа на власт е народна партија со демохристијанска ориентација¹². Тоа укажува дека иако се идеолошки спротивни, политиките за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост кои ги креираат и двете влади не се соодветни за нашиот општествен контекст и имаат мало влијание.

При интервјуто со претставничката на СДСМ, Мила Царовска,¹³ таа изјави дека „Социјалната заштита во Македонија не ги остварува целите за кои е предвидена. Ние немаме систем што значи мрежа што може да го фати граѓанинот што паѓа во социјален ризик и да го извлече од нив и да го врати на пазарот на труд, или доживотно да се грижи за него. Со тоа системот не одговара на потребите на граѓаните“.

2.1 Бројките покажуваат дека Македонија тоне во сиромаштија

За само четири години, економските и социјалните политики во земјава го удвојуваат процентот на сиромашно население во земјава¹⁴.

Релативната линија на сиромаштија, како национален стандард за пресметување на нивото на сиромаштија, е усвоена во 1996 година и ја дефинира сиромаштијата на ниво од 70% од медијалниот еквивалентен трошок со примена на ОЕЦД еквивалентната скала¹⁵. Ова пресметување на сиромаштијата се потпира на потрошувачката, а не на приходот како показател на животниот стандард, најмногу поради сивата економија и дознаките од странство. Релативната сиромаштија на почетокот, во 1997 година, изнесувала 19,0, а највисокото ниво го достигнува во 2009 година, 31,1, за да биде во 2011 година регистрирано ниво од 30,4. Сепак, овој начин на пресметување не е во согласност

11 Коалицијата „За Македонија заедно“ предводена од Социјалдемократскиот сојуз на Македонија.

12 ВМРО-ДПМНЕ.

13 Претседателка на Комисијата за труд и социјална политика на СДСМ. Интервјуто е реализирано на 23.9.2016 година.

14 Програма за минимален приход против сиромаштијата, д-р Драган Тевдовски за Утрински весник, <http://www.utrinski.mk/?ItemID=A7368B3800220849B948A805FAE51653>

15 Социјална заштита и Социјална инклузија во Поранешната Југословенска Република Македонија, Резиме, <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=4458&langId=mo>

со пристапот на ЕУ2020¹⁶, затоа што е базирана само врз еден индикатор и оневозможува расчленување, увид и пристап кон сиромаштијата, како и поконкретно проценување и соочување со социјалната исклученост. Затоа, во 2010 година, Државниот завод за статистика (ДЗС) започнува со примена на нов пристап и првпат ги пресметува и ги објавува меѓународно споредливите податоци за сиромаштијата за 2010 година. Тоа се таканаречените Лаекен индикатори за сиромаштија базирани врз Анкета за приходи и услови за живеење што се спроведува според препораките на Европската унија. Извор на пресметките на сиромаштијата се приходите, а прагот на сиромаштија е дефиниран на 60% од медијалниот еквивалентен приход. Со овој пристап кај мерењето на сиромаштијата и социјалната исклученост се предлагаат три индикатори – бројот на лица што живеат во ризик од сиромаштија (според приходи), бројот на лица што се материјално лишени (депривирани) и бројот на лица со низок интензитет на работа (или домаќинства во кои нема ниеден вработен). Збирот од сите овие индикатори (или композитниот индикатор) овозможува оформување процена за лицата што живеат во сиромаштија и социјална исклученост.

Врз основа на податоците од Анкетата за приходи и услови за живеење што се спроведува во согласност со препораките на Европската унија, ДЗС во 2015 година ги објави последните Лаекен индикаторите за сиромаштијата за 2014 година.

---

16 Извештај за сиромаштијата и социјалната исклученост во РМ за 2011 година, МППС, јуни 2012, http://www.mpps.org.mk/images/stories/publikacii/PUB-Report-poverty-social-exclusion-RM-2011_MKD.pdf

T-03: Стапка на сиромаштија по тип на домаќинство, 2012-2014
T-03: At-risk-of-poverty rate by household type, 2012-2014

во проценти

in percent

	2012	2013	2014	
Домаќинства без издржувани деца	21,0	19,5	16,5	Households without dependent children
Самечки домаќинства (еден возрасен член помлад од 65 години)	18,7	15,6	13,5	Single-person households (one adult younger than 65 years)
Самечки домаќинства (еден возрасен член на возраст од 65 години и повеќе)	11,2	6,5	7,1	Single-person households (one adult 65 years or older)
Самица	12,3	7,6	6,9	Single female
Самец	15,7	11,9	13,3	Single male
Домаќинства на двајца возрасни помлади од 65 години	22,7	20,3	23,2	Households of two adults younger than 65 years
Домаќинства со три и повеќе возрасни	20,6	21,0	16,4	Households with three or more adults
Домаќинства со издржувани деца	28,7	26,5	25,0	Households with dependent children
Самохран родител со издржувани деца	30,8	29,9	22,0	Single parent with dependent children
Домаќинства на двајца возрасни со едно издржувано дете	19,1	16,7	17,9	Households of two adults with one dependent child
Домаќинства на двајца возрасни со две издржувани деца	24,3	24,8	25,0	Households of two adults with two dependent children
Домаќинства на двајца возрасни со три и повеќе издржувани деца	53,9	49,9	51,1	Households of two adults with three or more dependent children
Домаќинства на двајца возрасни	23,6	19,2	18,9	Households of two adults

Извор: ДЗС, <http://www.stat.gov.mk/pdf/2014/4.1.14.02.pdf>

Националната стратегија за намалување на сиромаштијата и на социјалната исклученост во Република Македонија¹⁷, која беше донесена во 2010 година, е еден од клучните стратегиски документи што се однесуваат на креирањето политики што треба да придонесат за намалување на сиромаштијата и на социјалната исклученост во Република Македонија. Во неа се опфатени следните подрачја: вработување и пазар на трудот, сиромаштија и социјална обесправеност, здравствена заштита, долготрајна нега, образование, социјална заштита, транспорт, комуникации и домување. Посебен акцент е ставен на детската заштита и на еднаквите можности меѓу мажите и жените, а дополнителен фокус е ставен и на зголемување на сензибилноста на јавноста кон областите што се наведени во стратегијата, при што истовремено се потенцира одговорноста во работата на институциите што се задолжени за преземање активности и мерки. Истовремено се бара и нивно приспособување кон барањата и потребите на населението и иницирање системски промени во насока на реализација на целите на стратегијата.

Во Република Македонија во 2011 година речиси половина од населението или, точно 44,5% од домаќинствата во земјата, се погодени со еден од трите ризици, и тоа: ризик од сиромаштија (22,9%), ризик од материјална депривација (30,8%)¹⁸ и/или ризик од невработеност (17%). Процентата на домаќинствата погодени од сите три ризици покажува дека 7,2% страдаат од тешки кумулативни проблеми и може да се дефинираат како најсиромашна и исклучена група во општеството.¹⁹ Според податоците од 2014 година со кои располага Еуростат, со 43,2%²⁰ Македонија е на врвот на листата на европски држави според бројот на жители што немаат доволно приходи за нормален живот или во кои ниту еден член на домаќинството не е вработен. Поразително е тоа што во Македонија доминираат лицата што се сериозно материјално

17 Национална стратегија за намалување на сиромаштијата и на социјалната исклученост во Република Македонија 2010–2020, <http://www.mtsp.gov.mk/dokumenti.nsp>

18 Материјална депривација или материјална обесправеност претставува неможност за задоволување на основните животни потреби.

19 Материјална депривација, невработеност и социјална исклученост, ФЕС, 2012, <http://fes.org.mk/pdf/Materijalna%20Deprivacija%20MK.pdf>

20 People at risk of poverty or social exclusion, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tsdsc100>

обесправени²¹ и приходите не им овозможуваат да водат нормален живот.

Анализирано по типови домаќинства, стапката на сиромаштија на домаќинства составени од двајца возрасни со две издржувани деца во 2014 година е 25,0%. Според најфреквентниот статус на економска активност, стапката на сиромашни вработени лица е 9,8%, додека стапката на сиромашни пензионери е 8,4%.

T-02: Стапка на сиромаштија по возраст и пол, 2012-2014 T-02: At-risk-of-poverty rate by age and gender, 2012-2014

во проценти

in percent

	2012			2013			2014			Total
	Вкупно Total	Мажи Male	Жени Female	Вкупно Total	Мажи Male	Жени Female	Вкупно Total	Мажи Male	Жени Female	
Вкупно	26,2	26,9	25,5	24,2	24,6	23,9	22,1	22,3	21,9	Total
0-17	31,5	33,2	29,7	30,9	31,0	30,9	29,0	29,2	28,9	0-17
18-64	25,3	25,6	25,0	23,6	24,0	23,2	21,4	21,4	21,4	18-64
65 и повеќе	22,3	22,5	22,1	16,5	16,1	16,8	14,5	14,8	14,1	65 and over

Извор: ДЗС, <http://www.stat.gov.mk/pdf/2014/4.1.14.02.pdf>

²¹ Стапка на сериозна материјална обесправеност е дефинирана како процент од населението со наметнат недостиг од најмалку четири од деветте материјално обесправени ставки во димензија на економски товар или трајни добра. Деветте ставки земени предвид се: 1) тешкотии во плаќањето кредити за купување или за реновирање стан или станарина, сметки за комунални услуги или тешкотии со исплаќање нестанбен кредит; 2) капацитет да се овозможи една недела одмор; 3) капацитет да се овозможи јадење месо, пиле, риба или соодветно вегетаријанско јадење секој втор ден; 4) капацитет да се соочи со неочекуван финансиски трошок; 5) домаќинството да не може да си дозволи телефон (вклучувајќи и мобилен); 6) домаќинството да не може да си дозволи телевизор во боја; 7) домаќинството да не може да си дозволи машина за перење алишта; 8) домаќинството да не може да си дозволи автомобил и 9) можност домаќинството да плати за адекватно затоплување на станот.

Според податоците прикажани во табелата, во 2014 година, стапката на сиромашни лица во Република Македонија изнесувала 22,1%.

T-01: Индикатори на сиромаштијата и социјалната исклученост, 2012-2014

T-01: Poverty and social exclusion indicators, 2012-2014

	2012	2013	2014	
Стапка на сиромашни лица, % од населението	26,2	24,2	22,1	At-risk-of-poverty rate, % of population
Број на лица кои живеат под прагот на сиромаштијата, во илјади	540,1	500,4	457,2	Number of persons below at-risk-of-poverty threshold, in thousand persons
Праг на сиромаштија за самечко домаќинство, годишен еквивалентен приход во денари	67 200	70 275	71 925	At-risk-of-poverty threshold of single-person household – annual equivalent income in denars
Праг на сиромаштија за четиричлено домаќинство (2 возрасни и 2 деца помали од 14 години), годишен еквивалентен приход во денари	141 120	147 578	151 043	At-risk-of-poverty threshold of four-person household (2 adults and 2 children aged less than 14) – annual equivalent income in denars
Стапка на сиромашни лица пред социјални трансфери и пред пензии, % од населението	42,6	41,0	41,7	At-risk-of-poverty rate before social transfers and before pensions, % of population
Нерамномерна распределба на приходите, S80/S20 квинтилен сооднос на приходи, %	10,2	8,4	7,2	Inequality of income distribution, S80/S20, %
Нерамномерна распределба на приходите, Gini коефициент, %	38,8	37,0	35,2	Inequality of income distribution, Gini coefficient, %

Извор: ДЗС, <http://www.stat.gov.mk/pdf/2014/4.1.14.02.pdf>

Највисок е процентот кај децата до 17-годишна возраст и изнесува 29%, а најнизок или 14,5% кај возрасната група над 65 години. Не постои голема разлика на стапката на сиромаштија според полот — жени (21,9%) и мажи (22,3%).

Според Анализата за одредување на индикаторите за минимален достоинствен приход во Република Македонија²², главните генератори на сиромаштијата во Македонија и области на кои треба да се работи за да се намали сиромаштијата се:

- невработеноста,
- ниската законски утврдена минимална плата,
- нискиот износ на социјална помош и ригорозните услови за корисниците.

2.2. Развиена, но нефункционална нормативна рамка на социјалната заштита

Република Македонија има развиена нормативна рамка што треба да обезбеди ефикасна заштита на социјалните права на граѓаните и реализација на уставната определба на Република Македонија како социјална држава. Меѓутоа, тоа не е доволно за системот да биде функционален сам по себе.

Законот за социјална заштита²³ ги регулира системот и организацијата на социјалната заштита во Република Македонија, како и начинот на кој се остваруваат правата на граѓаните во областа на социјалната заштита. Од значење за граѓанскиот сектор е тоа што овој закон ги регулира условите, начинот и постапката во однос на вршењето работи во областа на социјалната заштита од страна на граѓанските организации што се запишани во регистарот што се води за таа цел во Министерството за труд и социјална политика на Република Македонија (МТСП), како и физичките лица што имаат дозвола за работа издадена од министерот за труд и социјална политика.

Социјалната заштита во Република Македонија е составена од услуги и бенефиции од даночно-финансираниот систем за социјална заштита (социјална превенција што вклучува едукативно-советувалишна работа, развивање форми на самопомош, волонтерска работа, (вон)институционална заштита и

²² МППС, Анализа за одредување на индикаторите за минимален достоинствен приход во Република Македонија, 2013:

<http://www.mpps.org.mk/images/stories/FRONT/AnalizaOdreduvanjeIndikatorMDPvoRM.pdf>

²³ Законот за социјална заштита е донесен во 2009 година и оттогаш има претрпено повеќе измени и дополнувања. Во моментот на сила е истиот закон, со консолидиран текст во 2015 година: <http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/zakoni/ZSZ%20konsolidiran%20%20IX-2015.pdf>

парична помош), и од систем за социјално осигурување заснован врз придонеси (пензиско и инвалидско осигурување, здравствено осигурување и осигурување во случај на невработеност).

МТСП ја има главната улога во однос на дефинирањето на политиките, управувањето и вршењето надзор на спроведувањето на законската рамка во областа на социјалната заштита. При интервјуто со Јасминка Јовановска од МТСП, таа ни рече дека „МТСП досега го нема применето принципот на партиципативност на граѓаните во социјален ризик во креирањето на политиките, но секако дека е неопходно да се вклучат во процесот и да заземат активно учество во одредени области од социјална заштита“.

Системот на социјална заштита се реализира преку центрите за социјална работа (ЦСР) и други социјални установи за институционална и вонинституционална заштита. Правата и услугите од системот за социјално осигурување се остваруваат преку Фондот на пензиско и инвалидско осигурување, вклучувајќи ги и приватните пензиски друштва, Фондот за здравствено осигурување и Агенцијата за вработување.

Во изминатиов период се усвоени или се во фаза на усвојување низа стратешки документи во кои се дефинирани дел од целите за развој на социјалната заштита, меѓу кои се Националната стратегија за вработување 2016–2020, Националната стратегија за деинституционализација 2008–2018, Програмата за социјална инклузија, Национална стратегија за домување и Националната стратегија за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост во Република Македонија.

Во делот на институционалните надлежности, ЦСР се задолжени за администрирањето и доделувањето на социјалните парични надоместоци и обезбедувањето социјални услуги, односно стручна работа со ранливите и со социјално загрозените групи граѓани. ЈУ Завод за социјални дејности е институција што врши надзор на стручната работа на институциите, како и на работата на други физички и правни лица што се јавуваат како актери во системот на социјална заштита. Во надлежност на оваа установа, исто така, се проучувањето на социјалните појави и проблеми и унапредувањето на социјалната дејност во државата.

Ваквата поставеност на ЦСР претставува проблем за лицата што живеат во сиромаштија. Тие искажуваат генерална недоверба кон институциите, а посебно кон ЦСР, затоа што се сведоци на преголема бирократија, а не ја добиваат очекуваната помош. При нашето истражување идентификувавме и случаи кога лица во потреба воопшто и не се обраќаат до ЦСР затоа што мислат дека е залудно да се обратат и дека никој не се грижи за нивната ситуација.

2.3. Социјални услуги што не се функционални

Паралелно со паричната помош, системот за социјална заштита исто така треба да обезбедува социјални услуги, кои според Законот за социјална заштита се категоризирани како: (1) социјална превенција; (2) институционална заштита; и (3) вонинституционална заштита. Овие услуги најчесто се обезбедуваат и се управуваат од државата, но во последно време со појавата на трендовите на плурализација и деинституционализација постојат и други форми на нерезиденцијална заштита што се нудат од невладини и од приватни организации. Имено, и здружение на граѓани што е воведено во регистарот што го води МТСП и физичко лице што има дозвола за работа издадена од министерот за труд и социјална политика можат да вршат работи од областа на социјалната заштита, под услови, на начин и постапка утврдени со Законот за социјална заштита. Верските заедници, религиозните групи и нивните здруженија што се регистрирани во Република Македонија, исто така, можат да им помагаат на лицата што имаат потреба од одделни видови социјална заштита. За остварување на системот на социјалната заштита, покрај јавните, се основаат и приватни установи за социјална заштита.²⁴

Меѓутоа, за да се обезбеди функционалноста и достапноста на предвидените социјални услуги, неопходно е да се спроведат социјалните реформи што ги најавува МПСП, но не ги реализира. Законот за социјалната заштита²⁵ предвидува унапредување на системот на социјалната заштита преку подобрување и стандардизација на условите, начинот и постапката за остварување на правата од социјалната заштита, креирање активна

24 МПСП, Извештај за сиромаштија и социјална исклученост во Република Македонија, 2010, <http://bim.lbg.ac.at/de/socijalna-inkluzija-i-covekovite-prava-vo-makedonija/izveshta-za-siromashti-i-sotsi-alna-iskluchenost-vo-republika-makedoni-2010>

25 Службен весник на Република Македонија, бр. 79/09.

социјална политика, надградување на принципите на социјално вклучување на социјално исклучените лица, децентрализација, деинституционализација и плурализација во обезбедувањето услуги. Сепак, процесот на децентрализација на центрите за социјална работа (социјалните услуги) сè уште не е започнат како резултат на неколку причини:

- 1) недостиг на законски одредби во Законот за локална самоуправа (член 22.7), кој не предвидува децентрализација на паричните трансфери,
- 2) непостоењето второстепен орган (на локално ниво) во однос на одлуки по жалби,
- 3) недостиг на човечки ресурси во повеќето ЦСР во справувањето со управувањето на социјалните трансфери и обезбедувањето социјални услуги.

Во истражувањето, претставничката од СДСМ вели дека е „потребен сосема нов закон за социјална заштита, кој ќе комбинира услуги и трансфери за да се добие квалитетна заштита. Тоа и сега го има, но толку е расцепкано, така што граѓаните не знаат што им следува и зошто им следува, а недостасува тоа како ќе бидат пристапни некои услуги“.

Идентификуваните недостатоци и потребата од унапредување на системот за социјална заштита се отсликува и низ нашето истражување. Искуствата на луѓето што се обратиле до ЦСР се различни. Дел од испитаниците со кои зборувавме велат дека често се соочуваат со несоодветен или игнорантски однос од вработените во ЦСР, што ги обесхрабрува повторно да отидат и да се информираат за своите потреби. Најчесто проблемот произлегува од нивната неписменост, односно затоа што службите не комуницираат соодветно со нив, па тие не можат да се снајдат околу потребната документација за да остварат некое право. Во тој случај, луѓето се обраќаат до граѓанските организации да им помогнат и секогаш се задоволни од третманот што го добиваат таму. Вредно за спомнување е дека многу често луѓето, работата ја завршуваат обраќајќи се кај некој познат од вработените или само кај една личност. Тоа е еден од вработените што има доволно трпение да ги ислуша, да им помогне околу документацијата или да ги упати на вистинското место. Во едно од интервјуата,

испитаникот раскажува за проблем што го имал со вработен во ЦСР, кога отишол да поднесе барање за надоместок за трето дете. Тој чекал седум месеци за одобрување и при повторната посета добил одговор дека вработениот заборавил да ги внесе документите. Кога му го одобриле надоместокот, испитаникот вели дека му биле скратени дел од парите. Од ова може да се заклучи дека недостига професионализација на ЦСР.

Низ направените интервјуа најчесто на неколку различни причини, зошто иако живеат во сиромаштија, на лицата што побарале СПП не им било овозможено остварување на правото. Во еден случај, лицето што било одбиено вели дека не добило образложение зошто. Во друг случај била укината СПП затоа што при извршен увид, лицето не било најдено на пријавеното живеалиште, а испитаникот тврди дека никогаш не добил известување дека се случила таа посета. Претставничката од МТСП, Јасминка Јовановска²⁶, во интервјето за нашето истражување наведува: „Во МТСП се водат второстепените постапки по жалба за лицата што се корисници на паричните права и на услугите од областа на социјалната заштита и преку нив може да се воочи дека постои зголемен број незадоволни граѓани што од одредени причини не го оствариле бараното право од социјална заштита“.

Неспроведувањето на овие реформи има и друга димензија. Од аспект на заштита, моменталното функционирање на ЦСР ги прави корисниците на СПП многу ранливи. Поради наведените ситуации, во случај на социјален ризик или проблем во семејството, луѓето бараат поддршка од своите блиски и пријателите. За жал, лицата што живеат во сиромаштија многу често се социјално исклучени и нивниот социјален капитал е оскуден. Тие немаат кому да се обратат за помош, трпат дискриминација и се оставени сами на себе. Проблематично е и тоа што испитаниците немаат активна соработка со ЦСР, односно дека стручните служби реагираат само проактивно. Луѓето велат дека никој не доаѓа да ги посети и да поразговара со нив за условите во кои живеат, ниту, пак, некој дејствувал превентивно во семејства каде што имало потреба. Исто така, не е јасно како се очекува лицата сами да идентификуваат потреба за да им се обратат на службите. При интервјето со претставничката на МТСП, Јасминка Јовановска, таа рече дека „ЦСР, како првостепен орган, постапува по поднесено

²⁶ Раководител на одделение за остварување на правата од социјална заштита во МТСП. Интервју реализирано во Скопје на 21.9.2016 година.

барање од странката, но негова надлежност е да постапува и по службена должност за сите граѓани што се наоѓаат во положба на социјален ризик“.

Досега никој не е посешил ево ви сѐе ѓрвѝаѝ, ѓрвѝаѝ, до сега никој не е посешил, ниамо ѓуѝ, ниамо, ево виш кои са условиѝе овдека ѓуѝ немамо најравено.²⁷

...Се мачиме, ѝажна ми е душаѝа, оваа аѓонија не знам дали некогаш ќе заврши, ова измачување да не знаеш шѝо уѝре ѝе чека. Живееш во нереален, невисѝински свеѝ и си велиш коѓа ќе дојде да ми исклучи сѝруја, вода немам да ѝлаѝам, се си ѝог сѝрес. На внучеѝо не можев да му куѝам сладолед, а моиѝе рогѝшели и на друѓарчиња куѝуваа. А, јас се кријам сама да одам во ѝродавница...²⁸

Дополнителен значаен чекор кон унапредување на формалната реакција на државата во системот на социјалната заштита е направен во 2010 година, со усвојувањето на Националната програма за развој на социјалната заштита 2010–2020²⁹. Нејзина основна цел е развој на интегриран, транспарентен и одржлив систем на социјална заштита, кој ќе обезбеди достапни, ефикасни и квалитетни мерки и услуги креирани според потребите на корисникот, а од посебните цели, како важни за оваа јавна политика ги издвојуваме:

- Внатрешна реорганизација на установите за социјална заштита заради оптимално користење на расположливите капацитети и унапредување на стручната работа.
- Унапредување на работата со корисниците во насока на зајакната партиципација, вклученост во планирање и донесување одлуки, зајакнување и искористување на нивните потенцијали.
- Редефинирање на системот на парична помош во насока на: подобро таргетирање, поефикасно администрирање

27 Интервју реализирано во с. Градиште, Кумановско, на 19.8.2016 г. Лицето живее во сиромаштија и не е примател на СПП.

28 Интервју реализирано во Куманово, на 9.8.2016 г. Лицето живее во сиромаштија и не исполнува услови за примател на СПП.

29 МТСП, Националната програма за развој на социјалната заштита 2010–2020, <http://www.mtsp.gov.mk/dokumenti.nspix>

и поврзување со други системи, пред сè, со системот на вработување.

- Развој на социјалната превенција како организирана, континуирана и координирана активност на локално ниво.

Од аспект на правата на сиромашните и на ранливите, односно на социјално загрозените категории граѓани, значајно е тоа што во претстојниот период е предвидено поголемо внимание да се посвети на обезбедувањето социјални услуги за различните ранливи категории граѓани од државата, нешто што моментно генерално отсуствува во нашата држава. Во таа насока е предвидена значајна реорганизација на работата на центрите за социјална работа (ЦСР), при што во доменот на нивната работа ќе бидат исклучиво социјалните услуги, обезбедување стручна помош и поддршка и стручната работа со ранливите категории граѓани. Целокупната постапка околу социјалните парични надоместоци треба да ја води новоформирана Агенција за социјални парични надоместоци (АСПН).

2.4. Неадекватна социјална парична помош

Од вкупната социјална помош најмногу се застапени правата за социјална парична помош. Во 2015 година, 28.018 домаќинства, односно 106.230 лица се корисници на социјална парична помош. Во 2014 година, 34.507 домаќинства, односно 128.769 лица се корисници на социјална парична помош.³⁰

За време на транзицискиот период, посебно во периодот по доцните 1990-ти години, заедничка карактеристика за сите парични надоместоци од системот за заштита беше заострувањето на критериумите за достапност до бенефициите, како и висината на бенефициите. Во 2006 година, просечниот месечен број на примачи на социјална помош изнесувал 92.506 корисници, додека просечниот месечен број корисници на детски надоместоци изнесувал 22.362 семејства и 36.649 деца.

Намалувањето на бројот на приматели на СПП во последните години може да се протолкува како намалување на потребата од неа, но, во суштина, тоа е рефлексивна на обесхрабреноста луѓето да се вплеткуваат во лавиринтите за остварување на своите

30 ДЗС, <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie.aspx?rbtxt=24>

права, надополнета со намалување на бројот на вкупно населени во државата и укинатите права. Не е мал бројот на лица што не може да го остварат правото затоа што не можат да ги исполнат пропишаните услови што се многу ригорозни, особено делот за имот и остварен приход по која било основа. Во периодот од 2006 до 2011 година е намален бројот на приматели на социјална помош од 64.000 на 39.000 граѓани, а сиромаштијата на крајот на 2011 година била 30,4%, односно повисока од онаа на крајот на 2006 година, кога била 29,8%. Ова индиректно укажува на тоа дека генералната јавна политика всушност не се грижи доволно за најсиромашните наместо да им даде поддршка како додадена вредност во генералното напредување. Примателите на СПП наведуваат дека се засилени контролите и се зголемуваат ограничувањата за постојните и нови приматели на социјална поддршка. Од МТСП рекоа дека „преку електронската размена на податоци со одредени институции по службена должност се добиени податоци за семејната и материјалната состојба на корисниците на СПП што влијаат врз условите за користење на правото и од тие причини го губат правото и со тоа се намалува бројот на корисници на правото на СПП“.

Како последица на оваа политика на намалување приматели на СПП, се идентификуваат два клучни аспекти:

1. Аспект на достапност — лицата на кои им е неопходна СПП тешко го искористуваат своето право. Низ сите интервјуа се провлекоа две клучни работи, а тоа е дека на луѓето им претставува проблем да ги обезбедат сите потребни документи поради незнаење и поради недостиг на финансии. Информациите за тоа кои документи им се потребни ги прибираат на различни начини, најчесто преку лица што веќе го имаат претходно остварено правото, но и директно на шалтерите на институциите, само ако се поттикнати од своите познајници и роднини што споделиле претходни позитивни искуства. Откако ќе ги комплетираат документите не заглавуваат во процедурата за остварување на правото. Од МТСП ни рекоа дека „со целосно воспоставување на системот на електронска размена на потребните податоци помеѓу надлежните институции ќе се воспостави процедура за олеснување на постапката за остварување на правата и услугите од областа на социјалната заштита“.

Обновата на документите е проблем што го потенцираат испитаниците. Тие тешко се снаоѓаат во процедурата и често остануваат без СПП одреден период³¹. Недоволната информираност за тоа што треба да направат во случај да остварат приход, кои се роковите во постапките или кои се надлежни институции се чести проблеми за кои слушавме во нашето истражување. Испитаниците велат дека заради нив тие често го губат правото, па дури и треба да враќаат пари. Луѓето, пак, кои имаат потреба од еднократната парична помош, се жалат дека најголем проблем е тоа што мора да чекаат околу три месеци за да ги добијат парите, а ним им се итни и неопходни затоа што немаат од каде да се снајдат.

При интервјуто со претставничката на СДСМ, таа рече дека „оние граѓани на кои им е најпотребна социјалната помош се надвор од кругот. Немање теренска социјална заштита (социјален работник што ќе се грижи за некој регион) со воспоставени нормативи и стандарди, дозволува овие граѓани да не може да пристапат до институциите. Има различни бариери, на пример, физичка (институциите се на кат и се достапни за лицата со инвалидитет), немање средства, писменост, немање поддршка во заедницата. Сето тоа прави бариера на тие што најмногу им треба да не добијат. Институциите не се проактивни и не овозможуваат пристап“.

Од ка знаеме за нас живееме во сиромаштија. Две години не сме примашели на сѝ. Преиходно имавме сѝ, но го изгубивме имовио кога ме вработија во ЈП-Услуга, но морав да ја напуштам работа бидејќи не земав по шест месеци плата, па немавме ни здравствено осигурување.³²

Најпоке не информираат невладини организациии. Од нив сме задоволни, како што е РОМД С.О.С. Јас како неписмен не ќе можам да ја извадам оваа документација што ја бара центарот за социјални работи.³³

³¹ Носителот на правото на социјална парична помош е должен еднаш годишно да поднесе документација за материјалната и бројната состојба на домаќинството. Доколку не го стори тоа, правото на социјална парична помош престанува и не може да се оствари во наредните шест месеци.

³² Интервју реализирано во Берово, на 14.8.2016 г. Многудетно семејство што живее во сиромаштија и не е примател на СПП.

Не сум се расирашал, не. Не знам. Едни викав следуејќи, едни викав не ќе следуе, и ск ја тачна информација немам. И не знам куде да се обраќу да ирашам ја шој, дали ме следуе или не ме следуе.³⁴

2. Аспект на опфат – не се опфатени лица на кои им е неопходна заштита. При истражувањето, интервјуиравме и лица што живеат во сиромаштија, а не се приматели на СПП. Тие велат дека СПП им е неопходна, но дека не можат да ги исполнат постојните услови³⁵ за остварување на правото и оттука е заклучокот дека условите за добивање СПП се многу ограничувачки. Конкретен проблем за кој зборуваа повеќемина од луѓето што живеат во сиромаштија е дека како наследство од претходниот систем, поседуваат сопствено живеалиште или наследено земјиште, и тоа ги прави неподобни да бидат корисници на СПП, иако тие немаат приходи со кои може да си обезбедуваат егзистенција³⁶. Еден од испитаниците што не може да оствари право на СПП вели дека тоа е поради поседување малку земја во Крива Паланка, каде што и не може да си дозволи ниту да отиде. Дополнува дека спорното земјиште се всушност шума и ливади, кои не се обработливи, туку се каменити.

Друг сериозен проблем е тоа што правото за СПП не се остварува по автоматизам, кога ќе се утврди потреба, туку лицата што живеат во сиромаштија треба сами да одат низ институциите и да се информираат за тоа што им следува како право, да научат како да си го остварат правото и конечно да аплицираат за него. Тоа се очекува да го направат лица што најчесто имаат многу ниско образование или се без образование, социјално се исклучени или имаат здравствени проблеми. За нив претставува проблем да се снајдат во процедурите и ако не најдат некој да им помогне, никогаш не се обидуваат. Претставничката од СДСМ со која направивме интервју во рамките на истражувањето, рече дека „луѓето се демотивирани да ја бркаат процедурата, затоа

³³ Интервју реализирано во населено место Три Багреми, Прилеп, на 10.8.2016 г. Семејството е примател на СПП.

³⁴ Интервју реализирано во с. Градиште, Кумановско, на 19.8.2016. Лицето живее во сиромаштија и не е примател на СПП.

³⁵ Социјална парична помош,
http://www.mtsp.gov.mk/uslugi-ns_article-socijalna-paricna-pomosh.nspx

³⁶ Според Законот за социјална заштита „За материјално необезбедено се смета лице и домаќинство што остварува приходи по сите основи пониски од износот на социјалната парична помош, утврден со овој закон и што не поседува имот и имотни права од кои може да се издржува.

што сумата што ќе ја добијат е многу ниска, а административните бариери се многу големи. Дополнително и висината на трошоците е многу голема“.

Ние сме лишени од се и сешто. Јагеш комџир, џиџерки, жрав, се џлашам ќе ми ја исклучај сџруја, вода немам да џлашам се си џод сџрес, се секавам на моменџи дури и жезеза џоџрошени од камиони џродавав за да имам џарче леб на деџаџа.³⁷

2.5. Зголемување на висината на социјалната парична помош како прв чекор кон намалување на сиромаштијата

Во 2014 година, месечната социјална парична помош изнесувала 2.451 денар за едно лице, 3.358 денари за семејство и домаќинство со двајца членови, 4.265 денари за семејство и домаќинство со тројца членови, 5.173 денари за семејство и домаќинство со четворица членови и 6.081 денари за семејство и домаќинство со петмина и повеќе членови. Притоа, СПП се исплатува во 100% од утврдениот износ само во првите три години од користењето на правото, а по истекот на третата година се исплатува само половина од утврдениот износ.

	висина на социјална парична помош 100%	висина на социјална парична помош 50%
лице	2.451 денар	1.223 денари
семејство и домаќинство со двајца членови	3.358 денари	1.679 денари
семејство и домаќинство со тројца членови	4.265 денари	2.133 денари
семејство и домаќинство со четворица членови	5.173 денари	2.586 денари
семејство и домаќинство со петмина и повеќе членови	6.081 денари	3.040 денари

Во последните две години, Владата на Република Македонија изврши измени на законската регулатива со цел покачување на висината на парична помош од социјална заштита и редовна

³⁷ Интервју реализирано во Куманово, на 9.8.2016 г. Лицето живее во сиромаштија и не исполнува услови за примател на СПП.

исплата на паричните надоместоци по оваа основа. Од јуни 2015 година има зголемување на помошта за 10%, па едно лице што е корисник на социјална помош ќе добива по 2.931 денар во првите три години. Најбројните социјални семејства, со петмина и повеќе членови, пак, ќе земаат по 6.600 денари или на ден ќе имаат за трошење по 220 денари. Од јуни 2016 година, СПП е зголемена за уште 5%.

Висината на СПП мора да се зголеми до ниво што ќе гарантира излез од сиромаштија. Мила Царовска од Комисијата за труд и социјална политика на СДСМ во интервјуто вели: „висината на СПП мора да се биде 6.000 денари и се врзува со прагот на сиромаштија, зашто ако не е така, тогаш трансферот нема да ги извлекува од сиромаштија и нема да си ја врши работата, а самата државата ќе генерира сиромаштија“. Претставничката од МТСП при интервјуто рече дека „висината на правото на СПП се движи во рамките на одобриениот буџет на РМ“.

Испитаниците, пак, велат дека со последните интервенции, иако станува збор за зголемена количина финансии, покачувањето на СПП не придонесува за подобрување на ситуацијата на семејствата и не им носи достоинствен живот на корисниците на правото, и додаваат дека во фактичка вредност покачувањето што го добиваат корисниците е меѓу 100 и 200 денари.

Ништо не го подобри животој. Со покачувањето можеме да си кујиме 1 кило прашок рефузен и еден сајун.³⁸

Низ интервјуата отскокнува еден одговор, кој убаво објаснува дека покачувањето на висината на СПП не е единственото решение за проблемот и дека интервенцијата може да биде и преку намалување на расходите. Испитаникот вели: *Ние се зрееме на струја. Дефинитивно, бидејќи државно богајство треба да бидат струјата и водата, тие не треба да плаќаат до некој износ. На пример, струја до некој лимит за двајца до 2.000 денари за да не се претерува. Вода исто до некој минимум. Значи, државата на некои фамилии 100%, а на некои фамилии 50% да им се помага. И ако е потребно за храна и шоп. И илус превозот да биде бесплатен. Значи на тој човек ако не може да му се дава социјална помош од*

38 Интервју реализирано во населено место Три Багреми, Прилеп, на 10.8.2016 г. Семејството е примател на СПП.

200 евра барем да му се намалат трошоците за 50 евра – за струја, вода, превоз... Значи да му се намалат трошоците за 50 евра и 100 евра да му се дава финансиска помош. Значи тоа е единствениот начин ако не може директно финансиски да му се помогне.³⁹

Дополнително, не е доволна интервенцијата само во пари, затоа што од аспект на активно вклучување, системот за социјална заштита во моментот не ги вклучува примателите во политичкиот, економскиот и општествениот живот.

Испитаниците велат дека го користат своето право на глас кога се одржуваат избори во земјата. Но, иако го запазуваат своето граѓанско право, тие се незадоволни од политичките партии што се избираат затоа што, како што велат, „само за избори се тука, а потоа ги нема за ветувањата што ги дале пред нив“.

Да секако одиме на гласање редовно. Мораме да одиме, тоа е законска обврска. Мора, сакаш-нејкиш мораш да одиш. Посекако немаме никаков корисен од нив, ама тој ти ќе ставиш.⁴⁰

Сите испитаници кажуваат дека не посетуваат културни настани, иако би сакале. Некои од нив присуствувале на бесплатни настани организирани од нивната локална заедница и потенцирале дека доколку влезот се наплаќал, не би можеле да си ги дозволат. Дел од испитаниците воопшто не се информирани дали нивните локални самоуправи организираат нешто. Одговорите и за социјалниот живот се исти – нема пари за него. Со парите со кои располагаат тие велат дека не можат да се прехранат, а не, пак, за нешто друго. За годишен одмор воопшто не размислуваат, тоа за нив е невозможно, некои од нив никогаш не биле на одмор.

³⁹ Интервју реализирано во Бутел, Скопје, на 14.8.2016 г. Семејство што живее во сиромаштија и не е примател на СПП.

⁴⁰ Интервју реализирано во населено место Три Багреми, Прилеп, на 10.8.2016 г. Семејството е примател на СПП.

...Би сакала, но немам со што. Не се сеќавам дека од оиштина имало нешто организирано. Никогаш не сум поканила на такво нешто. Јас мојот револв, моите маки ги пренесувам на лист хартија, пишувам јесни стихови, одам со спечатените работници, во здружението, имаме активност секоја недела во неделник и једок, се договараме, бараме излез, но до ден денеска ништо. Ја лично за мене немам никаква помош само се борам за работнички права, како да ја надмине ова сиромаштија, рајборна сум...⁴¹

...Не можеш да одиш ни во Охрид оти нема пари...⁴²

...Нема шанси, дододине, штоа само можеме да до гледаме на сон или на телевизја...⁴³

Дополнително, СПП е само дел од вкупниот обем социјални трансфери⁴⁴. Според извештајот на ДЗС за Лаекен индикатори за сиромаштијата во 2014 година, стапката на сиромаштија во земјава, пред да бидат исплатени социјалните трансфери и пензиите, изнесува 41,7%. Откако ќе се исплатат пензиите, стапката на сиромаштија се намалува на 24,8%. По исплатата и на социјалните трансфери, стапката на сиромаштија во земјава изнесува 22,1%. Ова покажува дека социјалните трансфери успеваат да извлечат од сиромаштија само мал процент од населението, односно само 2,7%.

41 Интервју реализирано во Куманово, на 9.8.2016 г. Лицето живее во сиромаштија и не исполнува услови за примател на СПП.

42 ...Не можеш да одиш ни во Охрид оти нема пари...

43 Интервју реализирано во населено место Три Багреми, Прилеп, на 10.8.2016 г. Семејството е примател на СПП.

44 Паричните надоместоци од системот за социјална заштита се составени од контрибутивни и неконтрибутивни бенефиции. Неконтрибутивните надоместоци и надоместоците што зависат од проверка на средствата вклучуваат социјална помош (вклучувајќи ги сите поткатегории) и детски надоместоци, кои ги прераспределуваат центрите за социјална работа (социјална помош) и секторот за заштита на децата (детски надоместоци). Контрибутивните надоместоци вклучуваат: пензии, парични надоместоци за невработени, надоместоци на плата за време на отсуство од работа поради бременост, раѓање и мајчинство, како и надоместоци на плата за време на привремена спреченост за работа поради болест и повреда. Овие надоместоци се прераспределуваат од страна на Фондот на пензиско и инвалидско осигурување (пензии), Агенцијата за вработување (парични надоместоци за невработени), како и од Фондот за здравствено осигурување (надоместоци на плата за време на отсуство од работа поради бременост, раѓање и мајчинство, како и надоместоци на плата за време на привремена спреченост за работа поради болест и повреда).

T-05: Стапка на сиромаштијата пред и после социјални трансфери, 2012 – 2014
T-05: At-risk-of-poverty rate before and after social transfers, 2012 -2014

во проценти

in percent

	2012	2013	2014	
Стапка на сиромаштија после социјалните трансфери	26,2	24,2	22,1	At-risk-of-poverty rate after social transfers
Стапка на сиромаштија пред социјалните трансфери	42,6	41,0	41,7	At-risk-of-poverty rate before social transfers
Стапка на сиромаштија пред социјалните трансфери со вклучени пензии	28,8	26,8	24,8	At-risk-of-poverty rate before social transfers (except pensions)

Извор: ДЗС, <http://www.stat.gov.mk/pdf/2015/4.1.15.100.pdf>

Социјалните трансфери во земјава не ја остваруваат својата клучна цел – извлекување на корисниците од состојба на сиромаштија, затоа што нивната висина е проблематична. Конкретно, висината на социјалната парична помош изнесува 2.451 денар за едно лице и таа е за половина помала од утврдениот праг на сиромаштија, 5.994 денари. Исплатата на толку ниски суми на социјална парична помош директно влијае врз зголемувањето на бројот на лицата што живеат под прагот на сиромаштијата.

2.6. Корисниците на социјална помош се најмногу погодени од сиромаштијата

Според изворот на приходи во домаќинствата, сиромаштијата е највисока меѓу оние домаќинства што живеат од социјална помош (90,6%), потоа следуваат оние со приходи од земјоделство (57,4%) и оние со приходи од привремена работа (57,3%).⁴⁵

45 ГЕРОВСКА Митев, Маја, Материјална депривација, сиромаштија и социјална исклученост кај домаќинствата во Република Македонија 1, Маја Геровска Митев Скопје: Фондација 11 Фридрих Еберт, Канцеларија во Македонија, 2012, <http://fes.org.mk/pdf/Materijalna%20Deprivacija%20MK.pdf>

Оттука, заклучокот е дека социјалната парична помош не ја врши својата функција и не ги извлекува корисниците од сиромаштија. Примателите на СПП во истражувањето велат дека правото го користат долго и во нивните семејства се живее во трансгенерациска сиромаштија⁴⁶. Кажуваат дека е нормално низ текот на годините да има привремени прекини, затоа што не ја завршиле обновата на документите навреме или им е укинато правото поради злоупотреба (најчесто непријавен дополнителен приход или поради дознака од странство).

Поради многу ниската висина на социјалната парична помош, забележавме и случаи кога во рамките на поширокото семејство се групираат повеќе права и така се преживува. На пример, постојана парична помош по основ на возраст и СПП за синот и за снаата. Има случаи и кога семејството има скратена социјалната парична помош, но живеат од правото за паричен надоместок за трето дете, бидејќи тоа е право со повисока висина од СПП.

Корисниците на социјална парична помош, но и оние што не го остваруваат правото, а живеат во сиромаштија, беа едногласни дека е потребно да има бесплатни работи за лицата во сиромаштија и еднаков пристап до превоз, градинка, квалитетно образование за децата, подобрани здравствени услуги. За време на интервјуата беа изненадени од прашањето дали користат некоја услуга, затоа што тие воопшто не знаат дека постои можност за такво нешто. Сепак, едногласни беа дека превозот е најнеопходен во нивната ситуација.

Низ разговорите идентификувавме три случаи каде што доколку би постоел сервис, многу би се олеснил животот на семејството. Во едниот случај станува збор за жена што е болна од депресија и има напади на шизофренија, па не смее да се остава сама, затоа што крши или ги тепа децата. Така трпи работата на сопругот, кој во тие денови не може да излезе да работи. Вториот случај е семејство во кое живее и мајката на домаќинката. Таа е стара и болна жена на која ѝ е потребна постојана нега, па затоа домаќинката е врзана за куќата. Третиот случај е семејство во кое има дете со интелектуална и телесна попреченост. Мајката е постојано дома и се грижи за него, што ја спречува да се вработи.

---

⁴⁶ Трансгенерациската сиромаштија значи дека и новите генерации на примателите на СПП живеат во сиромаштија и тие стануваат нови приматели на СПП – не се прекинува кругот на сиромаштијата.

Низ истражувањето сумираваме неколку клучни аспекти преку кои испитаниците говорат дека висината на социјалната парична помош е многу ниска.

1. Од аспект на доволност – СПП не ги задоволува потребите на корисниците. Лицата што беа вклучени во истражувањето велат дека нивните семејства се оставени на милоста на заедницата (пријателите, соседите, роднините и граѓанските организации), кои им помагаат со храна, алишта и други потреби. Со парите што располагаат се обидуваат да ги платат сметките и да купат храна и средства за хигиена. Кога станува збор за облека, одговор што најчесто го даваа испитаниците е дека ја набавуваат преку хуманитарни или донаторски линии и дека речиси никогаш не ја купуваат. Ако станува збор за специјална пригода, тогаш купуваат нешто евтино од пазар.

Месечните сметки најчесто им се за струја и вода, понекогаш за телефон и телевизија, а многу ретко за интернет. Се обидуваат да се снајдат со тоа што се приклучуваат и бесправно користат струја („крадат струја“) или користат „кумбе“. Сепак, генерално, месечните трошоци за сметки им се движат околу 3.000 денари и најчесто ја надминуваат висината на примената СПП. Луѓето признаваат и дека имаат насобрани долгови и дека не знаат како би ги исплатиле. Од сметките најредовно плаќаат струја, како најнеопходна и затоа што исклучувањето е ригорозно. Во едно од интервјуата, правено во Скопје, во кое примателот на СПП треба да плати и закуп за живеалиште, сумата на месечни трошоци достигнува 7.500 денари.

Ризик што дополнително им ја влошува состојбата на сиромашните лица е постојаното зголемување на цената на енергенсите, особено на оние со силна социјална компонента – енергенсите што се користат за греење. Дел од испитаниците ја користат и помошта од ЦСР во однос на потрошена електрична енергија преку субвенционирање на сметките. Проблем што го идентификуваа овие лица е доцнењето на рефундацијата, во наведениот случај три месеци. Некои од испитаниците не се запознаени со мерката и го немаат остварено правото за субвенција за енергетска сиромаштија.

Во нашиот случај социјалната помош е за да не умираме од гладноси.⁴⁷

Со една социјална парична помош не се живее. Со 3.500 денари не се живее со 5 малолетни деца и илус со болна жена со дејресија.⁴⁸

1.810 денари за тројца. И ја гледам, и реков ја добро по 600 динара по член. А со 600 динара цел месец ти што може да најраеш? Ништо. И рече толку му следуе. Зеде четире месеци така, сега му го скинаа на 1370. Значи ја тројца души, по 420 му иде на чук да земе.. По пола кило леб да јаде, со 420 динара, ја значи... ја јојет ништо не е тија... Малце... не..⁴⁹

Не, не, не, сум задоволна со тие пари, не ми стигаат, со тоа социјално...тешко е. Треба да ни даат повеќе пари, за мене и децата, да можат децата да учат. Јас не сакам децата да сега по цел ден дома и за мене е добро децата да учат. Сега се со пари иде, децата сакаат добра облека, треба да ги облечеш добро ја да одат, вака не одат овие деца во школо. Со 3.300 ден. што се тие пари...ништо. Сега да одиш на пазар ќе отидат тие пари, да земеш зејтин, ова-она и отидоа парите. Дали за децата да ги облечам или за јадење...не стигнуваат. По 20 кг. леб куввам, шука има бајат леб зимам за да ми стигне за мојата фамилија што ја имам. Не стигаат парите.⁵⁰

2. Од аспект на квалитетот на живот — Корисниците на социјална парична помош велат дека не живеат достоинствен живот. Во текот на истражувањето, испитаници беа лица што живеат во сиромаштија и се приматели на СПП и лица што живеат во сиромаштија и не се приматели на СПП. Тие одговараа на истите прашања за квалитетот на живот и по споредба на нивните одговори не се забележува разлика во квалитетот на живот. Во истражувањето беа опфатени и семејства што неодамна

47 Интервју реализирано во Чаир, Скопје, на 11.8.2016 г. Семејство што живее во сиромаштија и е примател на СПП.

48 Интервју реализирано во населено место Три Багреми, Прилеп, на 10.8.2016 г. Семејството е примател на СПП.

49 Интервју реализирано во Тетово, на 3.8.2016 г. Семејство што живее во сиромаштија и е примател на СПП.

50 Интервју реализирано во Шуто Оризари, Скопје, на 8.8.2016 г. Многучлено семејство што живее во сиромаштија и е примател на СПП.

го оствариле правото на СПП, иако подолго време живеат во сиромаштија. И тие велат дека квалитетот на живот не им се сменил, односно дека сè уште се зависни од поддршката од познајниците. Ова е уште еден податок што ја поткрепува потребата за реформа на системот за социјална заштита.

Животијот пред да примиме социјална помош беше речиси истиа, не можеме да кажеме дека нешто навистина ни е поинаку сега со социјален помош. Порано не сме работеле ништо, но живеевме со тоа што друкучини ни помагаа, што и уште сега ни помагаат, ни носат елементарни нешта за јадење, како зејтин, брашно, шеќер, сол, понекогаш месо ама месо само за некој празник како на пример бајрам.⁵¹

Во поглед на **домувањето**, и примателите на СПП и оние што живеат во сиромаштија, а не се приматели на СПП, во интервјуата кажаа дека живеат повеќе генерации под еден покрив. Тоа им овозможува да ги здружуваат приходите и да ги делат трошоците, со што нивниот живот станува поднослив. Најчесто во семејството има возрасен, тешко болен родител на главата на семејството. Оние што поседуваат сопствени живеалишта најчесто им се наследени и нивната состојба со текот на годините се влошува. Недостигот на финансии не им дозволува да вршат поправки или подобрување на квалитетот на живеалиштата. Другите живеат во супстандардни услови, во импровизирани живеалишта, кои се и несоодветни и недоволни за нормален живот. Во едно од семејствата со кои зборувавме живеат седум лица (двајца возрасни и пет малолетни деца) во една соба и имаат историја на бездомништво и постојано селење.

Куќата во која сега живеам нема никакви документи, дива грабга е. Имаме две соби, во една е едниот син со снашката, а во другата осинашките 7 членови односно јас, три деца и најстариот син со жената и малошо бебе. Сите заедно во една соба сиеме на земја. Немаме ни пареа, само еден шейх... немаме облека, немаме зе сиење. Појлава имаше сега.⁵²

⁵¹ Интервју реализирано во Чаир, Скопје, на 11.8.2016 г. Семејство што живее во сиромаштија и е примател на СПП.

⁵² Интервју реализирано во Шуто Оризари, Скопје, на 8.8.2016 г. Многучлено семејство што живее во сиромаштија и е примател на СПП.

Што се однесува до **образованието**, повозрасните генерации немаат или имаат делумно или завршено основно образование. Нема отпор кон тоа децата да одат на училиште. Напротив, свесни се дека само со образование може да се постигне напредок. Образованието се гледа како важно, но некогаш не стигнуваат пари ниту за него, па семејствата што се во најнеповолна положба не ги праќаат сите деца на училиште и тоа го оправдуваат со недостигот на основни потреби за живот. Во повеќето семејства беше евидентирано откажување од образовниот процес.

Друѓиоѝ син, 16-годишниоѝ, сака да учи, ама ѝ треба редовно да се оди... но нема облека за да оди, во школо ѝ треба да иде да јаге, а нема ѝари. Јас со едно социјално, не ми сѝиѓа.⁵³

Вработувањето е идентификувано како најголем проблем од учесниците во истражувањето. Интервјуираните лица велат дека се спремни да работат, но ограничувачки фактор е тоа што тие со нивните квалификации може да остварат мал приход што не е доволен за достоинствен живот, а додека работат не им следува никакво социјално дополнување на примањата. Некои од испитаниците рекоа дека и самите одат во центрите за вработување и бараат работа, но одговорите се секогаш негативни. Образованието многу влијае врз наоѓањето достоинствена работа, но не е единствен предуслов за вработување. Помеѓу испитаниците имаше и невработен магистер по биомедицина во ветеринарна струка. Тој е невработен во последните седум години, а претходно имал повремени вработувања, за чие времетраење не бил осигуруван.

Во оваа насока, несомнено, многу важен проблем е **сивата економија**. Во 2007 година таа изнесувала од 33 до 37 проценти од БДП, додека во 2014 година се регистрирани околу 20 отсто од БДП, иако процените на експертите говорат дека нејзината висина е околу 40 отсто⁵⁴. Во овој процент спаѓаат голем број приматели на СПП и лица што живеат во сиромаштија, а кои не се

53 Интервју реализирано во Скопје, на 4.8.2016 г. Многучлено семејство што живее во сиромаштија и е примател на СПП.

54 Социјала и сиромаштија – идеално поле за манипулација, <http://m.dw.com/mk/%D1%81%D0%BE%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0%D0%BB%D0%B0-%D0%B8-%D1%81%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%88%D1%82%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B5-%D0%B7%D0%B0-%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%BF%D1%83%D0%BB%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0/a-19062287>

приматели на СПП. Сите со кои разговаравме во истражувањето истакнаа дека ниската социјална помош не им е доволна за нормално живеење, па редовно го дополнуваат месечниот буџет со „работа на црно“, преку непријавена работа или повремено вработување. Она што е загрижувачки кај примателите на СПП е дека за да го остварат правото, тие не смеат да бидат вработени или да остваруваат приход, па затоа најчесто тие се на границата на експлоатирани работници, чија работа е малку платена и немаат никакви права, без осигурување и соодветна безбедност, а има случаи и на неисплата на заработените пари. Од оваа перспектива, оние лица што живеат и не се приматели на СПП немаат законски ограничувања во смисла на остварен приход и се во предност пред примателите на СПП, кои би го изгубиле правото на СПП и би требало да враќаат пари, ако бидат „фатени“ дека остваруваат приход.

Работиме што најдеме, цeyиме дрва, коjаме, дека не викнаjм jо кучиjте собираме сливи, комjир, не бираме работjа, ама ноjу jешко се снаоjаме, jприходоjм е малечок за нашеjто jолемо семеjсjво.⁵⁵

Порано земав социjалка околу 3000 денари jоjшоа ми jа намалиjа на 2800. Сакам да влезам некаде да работjам, jпример вишни да собирам и ми викаат jако влезеш да работиши социjалкаjа ке jти биде укинаjа. Еjа сеjа аjде кажи ми како можам да живеам со 2800 денари, а не ми дава можностj да одам да извадам некоj денар.⁵⁶

Голем проблем за наоѓање работа е и лошата здравствена состојба на лицата што живеат во сиромаштија. Несоодветната здравствена заштита, лошиот квалитет на живот и недостигот на пари ги прави неспособни за работа. Здравствените услуги се најголем проблем – поради лошите услови за живот, голем број од лицата што живеат во сиромаштија имаат некаков здравствен проблем. Кај возрасните тоа се веќе хронични и неизлечиви болести. Испитаниците сметаат дека се потребни поголеми и подобрени услуги во здравствената заштита, но и помош и поддршка од другите институции. Тие се жалат на третманот што

55 Интервју реализирано во Берово, на 14.8.2016 г. Многудетно семејство што живее во сиромаштија и не е примател на СПП.

56 Интервју реализирано во Делчево, на 11.8.2016 г. Семејството е примател на СПП.

го добиваат во здравствените институции и раскажуваат дека услугите не им се даваат додека не ги платат.

Во две семејства разговаравме за проблемите што ги преживеале кога им била потребна итна медицинска помош. Во едниот случај, брзата помош воопшто не сакала да дојде, бидејќи патот е лош и на луѓето што барале помош им било сугерирано да дојдат со такси-возило до амбулантата. Во вториот случај велат дека молеле два часа за да дојде возилото, а кога дошла била само со шоферот, без лекар. Истото семејство и претходно имало лошо искуство со брзата помош. При барање да се прати возило добивале одговор дека нема слободен лекар или дека лекарот е моментално на терен, па ги упатувале сами да се снајдат и да ја донесат болната.

Испитаниците наведуваат дека здравствените домови во градовите низ Македонија не се соодветно опремени и не може да одговорот на потребите на пациентите, па ги праќаат за Скопје. За здравствен проблеми за кој е потребно да прима инфузија на секои шест месеци, член на семејство на испитаникот мора да оди во Скопје, затоа што инфузијата не може да ја прими во здравствениот дом во Крива Паланка. Испитаникот ни кажа дека за секое одење партиципираат со финансиски средства во висина од 7.500 денари за кои сами се снаоѓаат. Секоја состојба поврзана со нарушено здравје, како во претходниот пример, за семејствата претставува дополнително финансиско оптоварување што тие не можат да го издржат. Во друго интервју ни кажаа дека потребните лекови претставуваат третина од висината на СПП. Во трет случај, испитаникот ни објасни дека неопходните кислородни боци за неговата мајка ги плаќале по 600 денари неделно и докупувале и лекови, а примаат социјална парична помош од 2.400 денари. Еден од испитаниците вели дека „сите лекарства што се наоѓаат на позитивната листа се бескорисни и неквалитетни, додека тие што се корисни и квалитетни се скапи. Само за еден вид лекарства што треба секојдневно да ги примам по двапати на ден, месечно ме чинат 9.000 денари, плус другите лекарства“. Висината на цената на лековите се појави како проблем и во други семејства. Едно од нив вели дека се обратиле во социјалното и побарале да им се помогне во набавката на лековите, а оттаму добиле одговор дека е можно да им рефундираат пари само ако прво се набават лековите и се достават фискални сметки. Лицето ни вели дека

немало воопшто да им се обрати ако имало пари само да си ги купи лековите.

Кога одиме на лекар ќе ни дагај̄ рецеј̄ӣи или слично, можеби не се скај̄и, но верувај, немаме ни 10 денари да го земеме лекој̄. Се нема рабој̄а. Ако немаме да си го куй̄име лекој̄ ќе си куй̄име. Боли, ш̄оа е кога немаш̄ й̄ари.⁵⁷

Имам многу болес̄ӣ. Јас сакам да рабој̄ам ама не можам. Со срцеј̄о не чинам, со ѓлавај̄а ич да не кажувам, со й̄риј̄исок, со желудник, со нозеј̄е може и вода да имам.⁵⁸

Јас сум во ѓодини, со намален й̄риј̄исок, намален вид, немам заб во ѓлавај̄а, ш̄то да ш̄и кажам. Кога ќе ме й̄оѓледнеш ќе заклучиш и самај̄а дека не е како ш̄то било. Немам финанси, не можам да си дозволам да куй̄ам очила, да исй̄иј̄ам крвна слика, не можам да одам на лекар, а имам неш̄то на врај̄ој̄, ош̄ок, ама ниш̄то.⁵⁹

Иако е една од основните потреби, испитаниците велат дека сè потешко обезбедуваат **храна**. Не станува збор за квалитетна храна, туку за доволно храна. Некои од семејствата јасно кажуваат дека трпат глад. Некогаш храната што ја имаат им ја даваат на децата, а возрасните седат гладни, а некогаш нема храна за никого. Храната што ја конзумираат овие семејства најчесто се состои од готвена евтина храна, со која може да се направи поголема количина оброк. Велат дека месо јадат еднаш месечно и тоа најевтино батаци или мелено месо. И при купување на другата храна главен критериум е цената. Олеснителна околност имаат семејствата што живеат во рурална или приградска средина, кои дел од храната ја обезбедуваат од сопствено производство, но тоа е ретко, па и тие трпат сериозен недостиг на храна.

Корисниците на СПП имаат право да се хранат во народните кујни, но тие најчесто не го искористуваат своето право. На почетокот оделе и земале храна, но потоа се откажале. Велат дека за нив е невозможно да одат во определеното време да

57 Интервју реализирано во населено место Три Багреми, Прилеп, на 10.8.2016 г. Семејството е примател на СПП.

58 Интервју реализирано во Шуто Оризари, Скопје, на 8.8.2016 г. Многучлено семејство што живее во сиромаштија и е примател на СПП.

59 Интервју реализирано во Куманово, на 9.8.2016 г. Лицето живее во сиромаштија и не исполнува услови за примател на СПП.

подигнуваат храна, затоа што вообичаено работат во тој период и не може да ја остават работата. Дополнително, велат дека не се задоволни од квалитетот на храната и дека таа не е вкусна. Меѓу интервјуираните семејства има и такви што немаат пристап до чиста вода за пиење.

Детската заштита останува на маргините кога станува збор за живот во сиромаштија. Децата ги преживуваат последиците од сите погоренаведени проблеми и најчесто завршуваат како наследници на сиромаштијата. Мајка во едно од интервјуата ни раскажа дека поради животот во тешка состојба и лошите услови на домување во живеалиштата, нејзините деца немаат свое место каде што би можеле да си играат, а играчките најчесто им се подароци од соседи или пријатели на семејството. Одењето во градинка претставува луксуз и семејствата не може да си го дозволат. И социјализацијата претставува проблем за децата што се подалеку од централните градски подрачја. Едно од семејствата што живее во подалечна рурална населба од разбиен тип рече дека нивните два деца си играат само меѓу себе и со уште едно дете од местото, дека се како диви и не знаат како да се однесуваат со луѓе.

При истражувањето беа откриени три семејства со болести кај децата за кои знаат родителите, ама не може да им овозможат соодветен третман затоа што немаат пари. Во еден од случаите, таткото рече дека на детето му е дијагностициран проблем во локалната амбуланта и од матичната лекарка има упат за дополнителни анализи во Скопје, но никогаш не отишле затоа што немаат можности.

Тешко! Многу тешко, поради здравствени причини не сум во можност да работам, моите родители се во тешка здравствена состојба, не сум во можност на моите деца да им обезбедам безбрижно дејство не сум во можност да им кувам играчки, и облека.⁶⁰

Не се научени на игри, пошто не се мешани со деца, да.⁶¹

⁶⁰ Интервју реализирано во Ресен, на 1.8.2016 г. Семејството живее во сиромаштија и не е примател на СПП.

⁶¹ Интервју реализирано во с. Градиште, Кумановско, на 19.8.2016 г. Лицето живее во сиромаштија и не е примател на СПП.

Со оглед на значителните разлики во инфраструктурните вложувања и приходите меѓу главниот град и руралните области, постојат забележливи регионални разлики и во БДП по глава на жител во однос на стандардите на куповната моќ. Тој е речиси двапати поголем во регионот на главниот град (приближно 50% од просекот на ЕУ, во споредба со националниот просек од околу 25% од просекот на ЕУ)⁶². Овие податоци се важни да се имаат предвид при толкувањето на одговорите на испитаниците во истражувањето, а кои се однесуваат на висината на СПП што сметаат дека би им била доволна за квалитетен живот.

Добивме различни одговори, кои се како рефлексивна на тоа каде живеат лицата и со колку пари располагаат. Испитаниците ги правеа пресметките врз основа на сопствена процена за нормален живот со задоволување на основните потреби за храна, сметки и облека. Најмногу пари им требаат на семејствата што живеат во Скопје, од 12.000 до 15.000 денари по лице месечно, без закуп на стан во сумата. Семејствата од Ресен рекоа дека им се потребни 6.000 денари по лице месечно, во Куманово 5.000 денари, а во Делчево околу 3.000 денари. Семејствата што живеат во најлоши услови и се најранливи рекоа дека им се потребни многу помалку пари, од 1.500 до 2.000 денари по лице месечно. Кај нив сумата за целото семејство би била голема, затоа што станува збор за семејства што се многубројни.

Социјалната слика е бидејќи постојат луѓето ако немаат да се хранат нормално ќе се разболат. Се губи поинтелигентност на човекој. Не може да размислува, губи волја за животој, нема начин да ојстине. Ја губи волјата, губи енергија, зо губи здравјето и појосле не е способен за работата.⁶³

⁶² Социјална заштита и социјална инклузија во Поранешната Југословенска Република Македонија, European Commission Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities Unit E2 Manuscript completed in October 2007

⁶³ Интервју реализирано во Бутел, Скопје, на 14.8.2016 г. Семејство што живее во сиромаштија и не е примател на СПП.

Ејшо, надамо се, имамо волја за живој само највише ме ѝлаши сиромаштијата, околу ѝарише..немам ево куќа куде да живу, у ѝешка ситуација, ево видовѝе кај живеам, како живеам, ѝој ме највише сѝра. Деца ѝражив дај овој да куѝимо, дај оној да куѝимо, ја нешѝо имам ѝара куѝују, некад ѝрѝимо, некад једемо и ѝака.. Сиромаштија, борба за живој.⁶⁴

2.7. Невработеноста како резултат на неинклузивен пазар на труд

Во годините на својата независност, Република Македонија не успева да изгради квалитетен пазар на труд. Слабостите на пазарот на работна сила се должат на низа фактори, меѓу кои: губење работни места поради економското реструктурирање, неповолното економско окружување (Грчкото ембарго 1994–1995 и Косовската криза во 1999 година), **пречките за влез или нефлексибилноста на пазарот на работна сила** проследени со почеста примена на пасивни отколку активни политики на пазарот на работна сила⁶⁵. Охридскиот рамковен договор придонесува за вработувањето на етничките заедници што живеат во Република Македонија. Дополнително, овој пазар го карактеризираат и голем недостиг на вештини и несоодветност на вештините со потребата од нив.

Невработеноста во Македонија во моментот е еден од најкритичните параметри. Стапката на невработеност во 2015 година изнесувала 26,1 процент или 227.702 невработени⁶⁶. Ако се спореди со бројот на вработените (720.674), ќе се добие дека во Македонија на тројца вработени има по еден невработен. Дополнителен проблем претставува **долгорочната невработеност** — процентот на лицата што се невработени подолго од една година во севкупното работоспособно население во 2006 година изнесувал 86,3%, а девет години подоцна, во 2015 година, тој е

64 Интервју реализирано во с. Градиште, Кумановско, на 19.8.2016 г. Лицето живее во сиромаштија и не е примател на СПП.

65 Социјална заштита и социјална инклузија во Поранешната Југословенска Република Македонија, European Commission Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities Unit E2 Manuscript completed in October 2007

66 ДЗС — Стапки на невработеност на населението на возраст од 15 години и повеќе според полот и возраста, по години, http://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/mk/MakStat/MakStat_PazarNaTrud_AktivnosNaNaselenie

речиси непроменет — 81,6%⁶⁷.

Токму невработеноста има најголем удел во стапката на сиромаштија во Македонија. Податоците на ДЗС за 2010 година покажуваат дека стапката на сиромаштија кај невработените е 41,8%, односно 44,8% од сите сиромашни се невработени лица. Иако бројот на невработени е во постојан пад, структурата на невработените бара дополнителни напори за надминување на состојбата.

Намалувањето на невработеноста е препознаено како огромен предизвик за Република Македонија, па во 2007 година Владата почна да врши државна интервенција преку воведување активни мерки на пазарот на труд. Истата година е донесена Национална стратегија за вработување – 2010⁶⁸. Во 2014 година, МТСП донесе и Национален акционен план за вработување на Република Македонија 2014–2015 година⁶⁹, а секоја година се донесуваат годишни оперативни планови за услуги на пазарот на труд и активни програми и мерки за вработување. Владата смета дека активните мерки даваат голем придонес и во моментот работите се одвиваат според планираното во тековната Национална стратегија за вработување 2016–2020⁷⁰.

Во истражувањето на секундарните податоци утврдивме дека Агенцијата за вработување на Република Македонија (АВРМ), освен годишни извештаи за својата работа, нè известува за успешноста и за влијанието на реализираните активни мерки во согласност со националните стратегии и оперативните планови за вработување. Оттука, иако е евидентно зголемувањето на бројноста и опфатот на мерките, не може да се процени дали предвидените мерки ги даваат посакуваните и/или прогнозираните резултати од аспект на нивната ефективност и ефикасност. Некои од испитаниците ги искористеле курсевите за јазици и компјутери што се нудат за невработените лица, но и со стекнатите вештини повторно не може да најдат работа.

67 ДЗС — Долгорочна невработеност, по пол, по години, http://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pjweb/mk/MakStat/MakStat__PazarNaTrud__AktivnosNaNaselenie/800_PazTrud_Mk_10DolgNev_mk.px/table/tableViewLayout2/?rxid=46ee0f64-2992-4b45-a2d9-cb4e5f7ec5ef

68 Влада на РМ, Национална стратегија за вработување, 2010,

<http://www.mtsp.gov.mk/wbstorage/files/strategija.pdf>

69 МТСП, Национален акционен план за вработување на Република Македонија 2014–2015 година <http://www.mtsp.gov.mk/content/AKCIONEN%20PLAN%202014-2015%20V8.pdf>

70 МТСП, Национална стратегија за вработување на Република Македонија, 2016–2020

<http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/strategii/Nacionalna%20Strategija%20za%20Vrabotuvane%20na%20Republika%20Makedonija%20za%20Vlada%2016102015.pdf>

Евиденцијата во АВРМ им е неопходна на лицата што живеат во сиромаштија за да може да го остварат правото на СПП. Тие велат дека иако редовно се пријавуваат како невработени, никогаш не добиваат понуди за работа и не веруваат дека некогаш ќе им биде најдена работа. Исто така, сметаат дека евидентирањето во Агенцијата за вработување е чиста формалност и дека треба да има реформа со која Агенцијата навистина би им наоѓала работа. Еден од испитаниците вели дека заради „пад на системот“, вработен не сакал да ги прими документите за право на технолошки вишок до пензионирање и затоа човекот не можел да си го оствари правото на надоместок. Друг испитаник раскажува дека бил избришан од евиденцијата на невработени со образложение дека има фирма, иако човекот не бил вработен во таа фирма, туку само нејзин основач, сопственик. Затоа лицето не можело да користи здравствено осигурување при невработеност од 2007 до 2016 година. Политичката припадност се гледа како една од можностите за доаѓање до работа, ама и довербата кон партиите сè повеќе се намалува. Некои од испитаниците зборуваат за нивната надеж дека партијата за која гласале ќе ги вработи, ама дека не добиле ништо.

Покрај бројката на невработени, има уште три групи од пазарот на труд што се во групата на **вработени а сиромашни граѓани**. Првата група се оние работници чии месечни примања се ниски, втората се вработените што не добиваат редовни плати, а третата се семејствата што имаат месечните примања од еден член. Според ДЗС, просечната месечна исплатена нето-плата по вработен во јули 2016 година е 22.334 денари, во јули 2013 година е 21.013 денари, а во јули 2010 година е 20.299 денари. Процентот на вработени што не примиле плата, пак, во дадените периоди е 1,6%, 1,5% и 2,6%, соодветно. Иако тенденциите покажуваат раст на месечната плата и намалување на процентот на вработени што не примиле плата, процентот на вработени а сиромашни беше во пораст до 2014 година, кога забележа благ пад и застана на 9,8%⁷¹.

---

71 ДЗС, Лаекен индикатори за сиромаштија,
<http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie.aspx?id=115&rbr=1877>

Сакам државата да создаде подобри услови за вработување, да се вработиме како млади луѓе со цел да си обезбедиме кризноен живот. Јас секој месец редовно се пријавувам во АВРМ, но досега нишму еднаш не ме повикале на разговор за работа, иако сум воен инвалид, за оваа категорија на граѓани државата треба да има предвид и да им обезбедува одредени бенефиции, но сепак нема ништо од тоа.⁷²

Сум се обидел ама не ми се јавиле па сум отишол лично на тој курс за компјутери и за јазици. Сум дал телефон не ме викнале и за курсеви ми викнале ќе се прави група и лично тоа сам сум отишол.⁷³

Порано земав социјалка околу 3000 денари пошто ми ја намалија на 2800. Сакам да влезам некаде да работам, пример вишни да собирам и ми викаат ако влезеш да работиш социјалката ќе ти биде укината. Еја сега ајде кажи ми како можам да живеам со 2800 денари, а не ми дава можност да одам да извадам некој денар.⁷⁴

2.8. Нееднаквоста во доход значи и нееднакви можности

Во денешно време, кога речиси за сè се потребни пари, вклучувајќи и некои основни цивилизациски придобивки, како што се школувањето и квалитетното лекување, нееднаквоста на доходот значи дека некои луѓе имаат поголеми можности од други и шансите сиромашните да станат богати се помали. Според економскиот истражувач, Бранимир Јовановиќ, растот во Македонија од последните неколку години, колку и да е фантастичен, е раст од кој корист имаат првенствено богатите⁷⁵ и тоа јасно се гледа на графикот.

72 Интервју реализирано во Ресен, на 1.8.2016 г. Семејството живее во сиромаштија и не е примател на СПП.

73 Сум се обидел ама не ми се јавиле па сум отишол лично на тој курс за компјутери и за јазици. Сум дал телефон не ме викнале и за курсеви ми викнале ќе се прави група и лично тоа сам сум отишол.

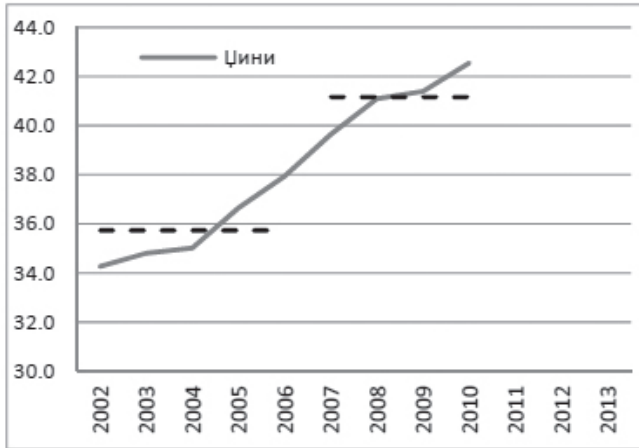
74 Интервју реализирано во Делчево, на 11.8.2016 г. Семејството е примател на СПП.

75 Нашите 99 проценти, <http://www.makdenes.org/content/article/26680529.html>

Според индексот Џини⁷⁶ што го објавува Светска банка во периодот 2000—2010 година, сериозно се продлабочува јазот меѓу богатите и сиромашните во Република Македонија, а експертите сметаат дека тоа е нормално во услови на криза и висока инфлација. Истовремено се случува ситуација на зголемување на нееднаквостите во општеството и големо раслојување — осиромашување на сиромашните, губење на средната класа (нејзино претопување во сиромашните) и зголемено богатење на богатите. Во тој период од 2000 до 2010 година, индексот Џини пораснал од 34,4% на 43,6%. Според последните податоци од 2014 година, коефициентот Џини изнесува 35,2%, а тоа значи дека Македонија има намалување на нееднаквоста во последните години, но коефициентот сè уште е висок.

⁷⁶ Коефициентот Џини е мерка на статистичката распределба што најчесто се користи за мерење на нееднаквоста на распределбата на приходите или за мерење на нееднаквоста на распределбата на богатството. Вредноста на коефициентот е дефинирана во распон од 0 до 1, при што ниска вредност индицира еднаква распределба на приходите или богатството, а висока вредност, на пример 1, одговара на целосна нееднаквост (каде што едно лице го поседува целиот приход, а сите други немаат приходи). Индексот Џини е процентуална репрезентација на коефициентот Џини, т.е. коефициентот помножен со 100.

Во студијата „Богатството и сиромаштијата во Македонија“⁷⁷ се анализираат аспектите на растечката нееднаквост и се констатира дека стапките на персоналниот данок, данокот на добивка и на придонесите за социјално осигурување се намалени, а, од друга страна, беше воведено привилегирано законско фаворизирање на екстра богатите. Тоа покажува дека Македонија води економска политика што дозволува нееднаква распределба на доходот и поттикнува зголемена нееднаквост на граѓаните – ги богати богатите и ги осиромашува сиромашните.

Во 2007 година, Владата усвои и реформи во даночната политика на земјата и наместо дотогашниот прогресивен данок (со стапки 15, 18 и 24%) воведо рамен данок од 12%. Потоа следуваše уште една интервенција следната година и, конечно, до денес имаме рамен данок од 10% на даноците на доход. Тоа значи дека и најсиромашните и најбогатите двојат по 10% од својот приход за данок, што не е праведно, затоа што се зема од сиромашните, а на богатите им се дава можност да генерираат поголемо богатство. Нееднаквоста во распределбата на доходот е многу зголемена во периодот по даночната реформа. Како што може да се види од графиконот, индексот Цини во периодот пред даночната реформа изнесувал во просек 35,7, додека во периодот по реформата е зголемен на 41,2⁷⁸. Во истата анализа, фондацијата Фридрих

⁷⁷ Богатството и сиромаштијата во Македонија, Автори од левичарското движење „Солидарност“, Здравко Савески, Артан Садику и Кире Василев, http://solidarnostblog.files.wordpress.com/2013/12/studija_2008_2011.pdf

⁷⁸ ФЕС Скопје, Реформи за праведно оданочување, <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/skopje/12618.pdf>

Еберт⁷⁹, со канцеларија во Скопје, покажува дека периодот пред даночната реформа се одликува со речиси неменливо учество на доходот на најбогатите, 1% од населението во вкупниот доход, од околу 5,5% од вкупниот доход, додека во периодот по реформата, учество на доходот на најбогатите, 1% од населението во вкупниот доход, бележи силен пораст и во последната година на набљудување, 2010 година, тој изнесува 12,2%. Истовремено, не е зголемен економскиот раст што е прв мотив за воведување рамен данок.

Намалувањето на сумата на даноци значи и намалување на количината на пари со кои може да се финансираат јавните служби (јавно здравство, школство, безбедност и сл.). Она што е важно од аспект на нееднаквоста е дека полошите јавни служби не ги погодуваат богатите онака како што тоа ги погодува сиромашните, бидејќи богатите помалку ги користат јавните служби и можат да платат услуги со висок квалитет според нивните потреби.

Дека македонските закони се во корист на богатите говори и фактот дека највисока месечна основица за пресметување и за уплата на придонесите за примањата од работен однос е износот од дванаесет просечни бруто-плати⁸⁰. Тоа значи дека секоја висина на приход над пропишаното нема да подлежи на даночење и ќе им донесе дополнително богатство, додека оние со мали основици ќе мора да плаќаат и да одвојат и од онака малите суми. Ваквата политика не е правична и директно придонесува за нееднаквоста на населението.

Уште една работа што придонесува за зголемување на нееднаквоста е намалувањето на придонесите за социјално осигурување. Започнувајќи од 2008 година, придонесите за социјално осигурување се намалуваат последователно од 19,2% на 17,5% во 2015 година. Оваа мерка се презема како поддршка на работодавачите да ги намалат своите давачки за да може да се олесни нивното функционирање. Мерката беше оправдана со ставот дека со вакво олеснување работодавачите ќе може да ги зголемат платите на вработените. Крајниот исход е богатење на

79 ФЕС Скопје, Реформи за праведно оданочување,
<http://library.fes.de/pdf-files/bueros/skopje/12618.pdf>

80 Законот за придонеси од задолжително социјално осигурување,
http://www.ujp.gov.mk/files/attachment/0000/0842/Zakon_z_a_pridonesi_od_zadolzitelno_osiguruvanje_217_od_11.12.2015_godina.pdf

работодавачите и намалување на сумата што се влева во Фондот за социјално осигурување.

Слушај, јас у мојој живој шешко се чувствувују... Гледам немам едно, немам друго, гледам едн си шеџа овамо, шеџа си онамо, деца расположен, појде си сс суџруџу, дечиња, ја... Сиромаштија е много шешка... многу шешко се чувствувују...⁸¹

---

⁸¹ Интервју реализирано во с. Градиште, Кумановско, на 19.8.2016 г. Лицето живее во сиромаштија и не е примател на СПП.

3. АЛТЕРНАТИВНИ РЕШЕНИЈА

Проблемите што произлегуваат или се причина за сиромаштија никогаш не може да се решат со едностран пристап. Затоа е потребен единствен и сеопфатен приод што опфаќа решенија од различни аспекти.

Рedefинирањето на социјалната заштита е долгорочен процес што со себе носи предизвици. Затоа е неопходно да се постигне баланс меѓу социјалните парични трансфери како систем за заштита и добрата и услугите што ќе можат да ги користат утврдените категории граѓани на товар на државата/локалната самоуправа. Целта ќе биде да се избегне „страдањето“ на сегментот на остварувањето на гарантираните човекови права, а да не се оптовари националниот буџет до таа мера што нема да може да ги издржи социјалните трошења.

3.1. Измена на Законот за социјална заштита

Постојниот Закон за социјална заштита не врши превенција и не ги извлекува луѓето од сиромаштија и од социјална исклученост, туку, напротив, ги бетонира примателите на СПП под прагот на сиромаштија, не овозможувајќи им активно учество во ниту една општествена сфера.

Новиот закон треба да се базира врз принципот на пропорционалност. Со цел социјалната парична помош да ја ориентираме во однос на другите параметри во државата, потребно е поврзување со следниве четири репери:

- просечната нето-плата, како официјалниот репер за определување на појдовните износи на социјалната парична помош;

- минималната плата, како репер за оцена на принципот на пропорционалност;
- минимум потрошувачката кошничка на синдикатите, и
- медијалниот еквивалентен приход во Македонија.

Со измените треба да се воспостави подобро управување со системот за социјална заштита и поголемо учество на релевантните владини и невладини актери, како и сиромашните лица во подготовката и координацијата на политиките за социјална инклузија.

Во насока на креирање Закон за социјална заштита по мерка на граѓаните, потребно е да се изврши проширување на постојната произволно утврдена опфатеност на социјално исклучените категории преку вклучување на: вработените со ниски приходи, рурално сиромашните, жените од етничките заедници што живеат во руралните средини, Ромите, децата од поголемите семејства (3 и повеќе деца), особено со невработени родители, и децата што живеат во институции. Треба да се воспостават и родови индикатори за да се избегне досегашната родова неутралност/слепост на системот.

Недостиг во постојната регулатива е тоа што нема разграничување на мерките за различни сиромашни групи. Националната стратегија за намалување на сиромаштијата препознава три категории сиромашни, но бидејќи потребите на овие групи се разликуваат и мерките насочени кон нив треба да се разликуваат. Тоа значи дека треба да им се даде посебно значење на обуките и советувањите услуги за оние што се одредени како новосиромашни и да имаат поголема достапност до финансиските трансфери оние што се одредени како традиционално или хронично сиромашни.

Постојниот закон не врши превенција на социјалната исклученост и во новото законско решение тоа мора да биде третирано уште од рана возраст. Тоа треба да се изврши преку проширување на претшколското образование за поголем пристап и зголемена достапност на основното образование за ранливите групи, како што се ромските деца, руралните девојчиња и децата со хендикеп. Треба да се намали и бројот

на учениците што ги напуштаат образовните институции преку зајакнување на вонучилишните активности на училиштата, во соработка со локалните заедници и преку интерактивни методи што го поддржуваат индивидуалното учење кај децата и личниот напредок.

3.2 Воведување адекватен минимален приход

Земајќи ги предвид сите индикатори – висината на прагот на сиромаштија, потребата на семејствата за покривање на основните потреби и висината на потрошувачката кошничка, неопходно и приоритетно е веднаш да се зголеми социјалното примање што го остваруваат граѓаните во ризик. Висината треба да биде дефинирана над постојниот праг на сиромаштија за да се гарантира извлекувањето од сиромаштија. Примањето би требало да обезбеди доволен приход за покривање на трошоците за храна, облека, лична хигиена, домување, греење и струја и да овозможи учество на корисниците во социјалниот и културниот живот на земјата. Дополнително, треба да се направат напори да се спречи влезот во програмите за социјална помош на оние што не се сиромашни (оние што работат на црно и чишто приходи не се пријавени, како и на оние што примаат пари од странство) и во исто време да се зголеми висината на социјалната парична помош за да се овозможи пристоен животен стандард на оние што живеат под прагот на сиромаштијата.

Воведувањето адекватен минимален приход ќе ја надмине висината на постојната социјална помош и ќе претставува исплата од државата што функционира како „сигурносна мрежа“ за луѓето што не можат да работат или немаат пристап до пристојна работа.⁸² Овој приход би обезбедил социјална вклученост на луѓето за кои вработувањето не е опција поради инвалидност, долготрајна болест или проблеми со менталното здравје, обврски кон старите или семејството или каде што нема пристап до квалитетни работни места. Адекватниот минимален

⁸² Предлогот произлегува од Европскиот систем на шеми за минимален приход, кои се дефинирани како шеми за основен приход за издржување што им овозможува сигурност на оние што не можат да работат или не можат да добијат пристојна работа, на оние што не се подобни за примања од социјалното осигурување или, пак, оние за кои овие права се истечени. Тоа се шеми за крајно решение што би им осигуриле минимален животен стандард на лица и сите оние што зависат од нив во услови кога немаат никаков друг извор на финансиска поддршка. Анализа на шемите за минимален приход во земјите-членки на ЕУ, д-р Маја Геровска-Митев – Филозофски факултет, Институт за социјална работа и социјална политика, Скопје Мила Царовска – МППС, јуни, 2014 г.

приход ќе обезбеди и долгорочна сигурност што е потребна на патот кон вработување, поголемо општествено учество или други видови вклученост за оние што се привремено невработени. Така, државата ќе може да врши превенција од сиромаштија и нема да дозволи да им се загрозуваат човековите права и достоинство на нејзините граѓани.

Според својата функционалност, адекватниот минимален приход би обезбедил:

- Воспоставување посигурен животен стил на граѓаните, избегнувајќи создавање беспомошни и исклучени граѓани.
- Превенција на паричната сиромаштија како една од социјалните детерминанти за здравје (ќе се намалат трошоците на долг рок).
- Поставување добра основа за барање достоинствена работа, а не прифаќање секоја подадена можност, со што се намалува можноста за зголемување на бројот на вработени а сиромашни граѓани. Истовремено, тој дејствува и како катализатор на фер плати, кога нивото на платите е поврзано во позитивна хиерархија со ова примање.
- Придонес во одржување на семејството и градење позитивни односи во него.
- Сигурност во месечните приходи, со што се поттикнува трошење средства за намирници и сервиси што претставува одржливост на економијата.
- Јакнење на социјалниот капитал во државата, со што обезбедува социјално кохезивно општество со помалку социјален немир.

Тековните кризи покажаа дека постојните воспоставени шеми за минимален приход во земјите на ЕУ, меѓу другото, ја одиграа улогата на важниот „економски стабилизатор“. Земјите што имаа јак систем за социјална заштита, со вклучени шеми за минимален приход, најдобро се справија со менаџирање на кризите тука се вбројуваат Франција, Данска и нордиските земји.

3.3 Социјална поддршка

Превенцијата на сиромаштијата и социјалната исклученост може да се постигне само преку воспоставување мрежа за поддршка преку теренски социјални работници (или, по потреба, екипи од стручни лица) што ќе работат директно со граѓаните, ќе ја следат нивната социјална состојба и потреба од помош.

Неопходно е обезбедување нови подвижни, деинституционализирани услуги за повеќе категории социјално исклучени групи (од постојните), особено за постарите лица, како и зголемување на бројот на дневни центри за згрижување на бездомниците и децата што живеат на улица, центри за заштита од сите форми на насилство врз жените и др. Ова е можно само доколку дојде до спроведување на социјалните реформи, онака како што МТСП ги има испланирано, со акцент на плурализација⁸³ и децентрализација⁸⁴ на социјалните услуги. Потребно е невладиниот сектор да биде поддржан да ги деконцентрира и да ги реалоцира услугите што ги нуди во местата каде што постои потреба, но нема соодветен капацитет за обезбедување услуги за дневна грижа.

Преку децентрализираниот пристап би се отворил простор и за вклучување на локалните самоуправи. Развивањето локални стратегиски планови, програми и мерки за социјален развој е приоритет на ова ниво, но можно е и обезбедување дополнителна и континуирана парична помош од страна на општините.

3.4 Инклузивен пазар на труд

Големата невработеност и неактивност на населението се директно врзани со зголемувањето на сиромаштијата. Затоа треба да се направи реформа на пазарот на трудот и да се зголеми неговата инклузивност. Мерките треба да се определат според целните групи, да се вклучи активна поддршка од вработените и да се посвети внимание на кариерниот развој.

---

⁸³ Покрај државата, која е основен носител на социјалната заштита, во социјалната заштита треба да се вклучат и други носители: приватни правни лица, физички лица и здруженија на граѓани, односно невладиниот сектор.

⁸⁴ Пренесување на вршењето социјални услуги од централната власт на единиците на локалната самоуправа (ЕЛС).

Активностите на Агенцијата за вработување и центрите за вработување треба да се зајакнат особено во полето на активните мерки за вработување, со што ќе се овозможи зголемување на можноста за вработување на примателите на СПП и ќе се воспостави континуирана соработка на ЦСР, граѓанскиот и на бизнис-секторот.

3.5 Праведна даночна политика

За воведување адекватен минимален приход мора да се интервенира и во сферите на економијата и финансиите. За да се обезбедат доволно пари, треба да се направи подобра редистрибуција на средствата во буџетот и да се работи на воведување прогресивно оданочување, кое се оправдува и со неговите позитивни економски ефекти. Ваквото оданочување ќе направи редистрибуција на доходот од оние што имаат помала маргинална склоност кон трошење (побогатите), кон оние што имаат повисока маргинална склоност кон трошење (посиромашните). Очекувано е дека економскиот раст ќе се зголеми на краток рок, зашто посиромашните граѓани ќе имаат повеќе пари и повеќе и ќе трошат, а да порасне на долг рок, зашто веќе нема да се губи човечки талент поради сиромаштијата.

Колку посигурен животен стил уживаат граѓаните, толку тие се вклучуваат во општествените текови и даваат придонес во развојот, и обратно, дотаму што може и комплетно да се самоисклучат.

4. ЗАКЛУЧОК

Официјалните податоци за сиромаштијата во Македонија говорат дека речиси четвртина од населението во земјава живее под прагот на сиромаштијата, дека невработеноста на младата популација надминува 50% и дека просечната исплатена нетоплата изнесува само две третини од пресметките за износот на потрошувачката кошница што ја објавуваат синдикатите.

Во 2011 година, речиси половина од населението, или точно 44,5% од домаќинствата во земјата биле погодени со еден од трите ризици, и тоа: ризик од сиромаштија (22,9%), ризик од материјална депривација (30,8%) и/или ризик од невработеност (17%). Според последните податоци, за 2014 година, стапката на сиромашни лица во Република Македонија изнесува 22,1% и доминираат лицата што се сериозно материјално обесправени, а приходите не им овозможуваат да водат нормален живот.

Македонија има развиена но нефункционална нормативна рамка на социјалната заштита. Клучен документ е Националната стратегија за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост во Република Македонија 2010–2010 година, а системот и организацијата на социјалната заштита се регулирани со Законот за социјална заштита.

МТСП ја има главната улога во однос на дефинирањето на политиките, управувањето и вршењето надзор на спроведувањето на законската рамка во областа на социјалната заштита. Лицата што живеат во сиромаштија ги идентификуваат центрите за социјална работа, како најслаб дел во функционалноста на системот за социјална заштита, затоа што се сведоци на преголема бирократија, а не ја добиваат очекуваната помош.

Социјалната заштита во Македонија нуди неадекватна социјална парична помош, од аспект на достапност и од аспект на опфат. Во периодот од 2006 до 2011 година е намален бројот

на приматели на социјална помош од 64.000 на 39.000 граѓани, а сиромаштијата на крајот на 2011 година била 30,4%, односно повисока од онаа на крајот на 2006 година, кога била 29,8%. Лицата на кои им е неопходна СПП тешко го искористуваат своето право поради две клучни работи — на луѓето им претставува проблем да ги обезбедат сите потребни документи поради незнаење и поради немање финансии. Лицата на кои им е неопходна заштита не можат да го остварат правото затоа што како наследство од претходниот систем поседуваат сопствено живеалиште или наследено земјиште или затоа што не умеат да се справат со постојните административни бариери.

Висината на социјалната парична помош е многу ниска и нејзиното зголемување треба да биде прв чекор кон намалување на сиромаштијата. Социјалните трансфери во земјава не ја остваруваат својата клучна цел — извлекување на корисниците од состојба на сиромаштија, затоа што е проблематична нивната висина. СПП е само дел од вкупниот обем на социјални трансфери и за вистински да ја одигра својата улога мора да се зголеми до ниво што ќе гарантира излез од сиромаштија, а тоа е најмалку до прагот на сиромаштија. Дополнително, интервенцијата само во пари не е доволна, затоа што од аспект на активно вклучување, системот за социјална заштита во моментот не ги вклучува примателите во политичкиот, економскиот и општествениот живот.

Корисниците на социјална помош се најмногу погодени од сиромаштијата. Примателите на СПП правото го користат долго и во нивните семејства се живее во трансгенерациска сиромаштија. Недостигот на социјални услуги уште повеќе ја влошува нивната ситуација. Од аспект на доволност – СПП не ги задоволува потребите на корисниците, па тие се оставени на милоста на заедницата (пријателите, соседите, роднините и граѓанските организации), кои им помагаат со храна, алишта и други потреби. Од аспект на квалитетот на живот, корисниците на СПП велат дека не живеат достоинствен живот.

Невработеноста во земјата и во моментот е еден од критичните параметри и е резултат на неинклузивен пазар на труд. Иако бројот на невработени е во постојан пад, структурата на невработените бара дополнителни напори за надминување на состојбата. Дополнителен проблем претставува **долгорочната невработеност**, која во 2015 година изнесува 81,6% во севкупното работоспособно население. Од 2007 година, Владата почна да

врши државна интервенција преку воведување активни мерки на пазарот на труд, но поради недостиг на анализи не може да процениме дали предвидените мерки ги даваат посакуваните и/или прогнозираните резултати од аспект на нивната ефективност и ефикасност.

Нееднаквоста во доход значи и нееднакви можности. Намалувањето на сумата на даноци значи и намалување на количината на пари со кои може да се финансираат јавните служби (јавно здравство, школство, безбедност и сл.). Ваквата политика директно ги погодува оние посиромашните, бидејќи богатите ги користат јавните служби и не се заинтересирани за нивниот квалитет, затоа што можат да си платат услуги со висок квалитет, според нивните потреби. Нееднаквоста во распределбата на доходот е прилично зголемена во периодот по даночната реформа, која Владата ја прави во даночната политика во 2007 и 2008 година, односно со воведувањето на рамниот данок.

5. ПРЕПОРАКИ

- МТСП треба да изготви анализи и да започне процес на изработка на нов Закон за социјална заштита во согласност со предлозите во овој документ. Во процесот на изработката и во донесувањето на законот треба да се обезбеди партиципативност на граѓаните во социјален ризик, граѓанските организации и други релевантни актери за процесот.
- Со новиот Закон за социјална заштита треба да се воведат законска можност за избор за користење услуги или финансиски средства од различните корисници на права од системот на социјална заштита.
- Министерството за финансии треба да направи анализа и да обезбеди финансии со кои ќе може веднаш да се зголеми висината на социјалната парична помош до ниво на прагот на сиромаштија. За почеток предлагаме да се изврши процена на можноста за усогласување на висината на СПП со линијата на сиромаштија.
- Треба да се започне со спроведување на социјалните реформи што ги има предвидено МТСП и да се овозможат услови на плурализација и децентрализација на социјалните услуги.
- Треба да се изработат акциони планови со кои ќе се овозможи имплементација на Националната стратегија за сиромаштија и социјална исклученост, како и да се обезбедат средства за нивна реализација.
- Треба да се измерат ефикасноста и ефективноста на активните мерки за вработување лица во социјален ризик и да се изврши нивно унапредување во согласност со потребите на граѓаните. Дополнително на тоа, треба да се креира механизам за ефективна активација на пазарот на

труд за примателите на СПП и другите групи во социјален ризик, преку следење на резултатите.

- Треба да се пристапи кон реформа на постојниот даночен систем за праведна редистрибуција на доходот и за да може да се обезбедат потребните финансиски средства за адекватна социјална заштита.

6. БИБЛИОГРАФИЈА

---

1. МТСП, <http://www.mtsp.gov.mk/>

2. ДЗС, <http://www.stat.gov.mk/>

3. УЈП, <http://ujp.gov.mk/>

4. Социјална заштита и Социјална инклузија во Поранешната Југословенска Република Македонија, Резиме, European Commission Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities Unit E2 Manuscript completed in October 2007 <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=4458&langId=mo>

5. ГЕРОВСКА Митев, Маја Материјална депривација, сиромаштија и социјална исклученост кај домаќинствата во Република Македонија, ФЕС – Канцеларија во Македонија, 2012 г., <http://fes.org.mk/pdf/Materijalna%20Deprivacija%20MK.pdf>

6. Извештај за сиромаштија и социјална исклученост во Република Македонија, МППС, 2010, <http://bim.lbg.ac.at/de/socijalna-inkluzija-i-covekovite-prava-vo-makedonija/izveshta-za-siromashti-i-sotsi-alna-iskluchenost-vo-republika-makedoni-2010>

7. Министерство за труд и социјална политика, Република Македонија. Социјална парична помош. Скопје. http://www.mtsp.gov.mk/uslugi-ns_article-socijalna-paricna-pomosh.nspх

8. Државен завод за статистика, Република Македонија. Лаекен индикатори за сиромаштија во 2014 година. Скопје. ДЗС, 2015. <http://www.stat.gov.mk/pdf/2015/4.1.15.100.pdf>

9. Министерство за труд и социјална политика, Република Македонија. Националната стратегија за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост во Република Македонија за периодот 2010–2020 година. Скопје. МТСП, 2013 г. http://mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/revidirana_str_siromastija.pdf

10. Министерство за труд и социјална политика, Република Македонија. Закон за социјална заштита (консолидиран текст). Скопје. МТСП, 2015 г. <http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/zakoni/ZSZ%20konsolidiran%20%20IX-2015.pdf>

11. Извештај за сиромаштијата и социјалната исклученост во РМ за 2011 година, МППС, јуни 2012 г., http://www.mpps.org.mk/images/stories/publikacii/PUB-Report-poverty-social-exclusion-RM-2011_MKD.pdf

12. Анализа за одредување на индикаторите за минимален достоинствен приход во Република Македонија, МППС, 2013 г., <http://www.mpps.org.mk/images/stories/FRONT/AnalizaOdreduvanjeIndikatorimDPvoRM.pdf>

13. Вредност на Синдикална минимална кошница за декември 2014 година, <http://www.ssm.org.mk/mk/sindikalna-minimalna-koshnica-dekemvri-2014>

14. Реформи за праведно оданочување, Стручна монографија, повеќе автори, ФЕС Скопје, <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/skopje/12618.pdf>

15. Анализа на шемите за минимален приход во земјите-членки на ЕУ, д-р Маја Геровска-Митев – Филозофски факултет, Институт за социјална работа и социјална политика, Скопје Мила Царовска – МППС, јуни, 2014 г., http://www.mpps.org.mk/images/stories/publikacii/EMIN_Izvestaj-Makedonija-mkd.pdf

16. Богатството и сиромаштијата во Македонија, Автори од левичарското движење „Солидарност“, Здравко Савески, Артан

Садику и Кире Василев, http://solidarnostblog.files.wordpress.com/2013/12/studija_2008_2011.pdf

17. Материјална депривација, невработеност и социјална исклученост, ФЕС, 2012 г., <http://fes.org.mk/pdf/Materijalna%20Deprivacija%20MK.pdf>

18. Нашите 99 проценти, Бранимир Јовановиќ, <http://www.makdenes.org/content/article/26680529.html>

19. Социјала и сиромаштија — идеално поле за манипулација, <http://m.dw.com/mk/%D1%81%D0%BE%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0%D0%BB%D0%B0-%D0%B8-%D1%81%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%88%D1%82%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B5-%D0%B7%D0%B0-%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%BF%D1%83%D0%BB%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0/a-1906228>

20. Пола Македонија во ризик од сиромаштија, <http://www.telma.com.mk/vesti/pola-makedonija-vo-rizik-od-siromashtija>

21. Програма за минимален приход против сиромаштијата, д-р Драган Тевдовски за Утрински весник, <http://www.utrinski.mk/?ItemID=A7368B3800220849B948A805FAE51653>

22. People at risk of poverty or social exclusion, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tsdsc100>

WESTMINSTER
FOUNDATION FOR
DEMOCRACY

ВИСОКА ШКОЛА ЗА НОВИНАРСТВО
И ЗА ОДНОСИ СО ЈАВНОСТА